БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. ИЮЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 176 (4966).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң XXII съездизин күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуулу

УЛУГ-ХЕМНИҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

ЭРТЕН ЭЭР-ХАВАККА. Үш «ат кошкан, сиген кезер машина бригаданың турлаандан шимчеп үнүптү. Ооң башкарыкчызы—сиген кестирикчизи оол элээн бар чыда, талдар кыдыын дургаар унген чымчак, суугаш сигенге машинаазын доктаадыпты. Ол—«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ээр-Хавакта сигенчи бригадазының ат-биле мурнакчы кестирикчи машинизи Бавуу Павел-дир. Ооң соондан база бир машинист аттарын тургузушкан.

Машиналарның чидиг бистеринге одура кактырган сиген калбак-калбак одуруглар кылдыр ужуп чыдып калгылаан. Шак-ла ынчаар кестинген сигеннериң хөй саниыг одуруглары талдар кыдыында чыскаалыпкан. Бавуунуң машиназының чаңгыс аай даажы соксаал чок дынналып, аттар деңге чүткүп чанчыгып өөренген кылажы-биле, шагшинээ төнген кандыг-даа шинчи чок, чергележипкен кылаштажып-ла турганнар...

— Дүүн кежээ ийи кезек черни долганып алгаш кестирдим. Сөөлгүзүн дооспайн чорумда аттарымның бирээзи шагзыраап турушкан чүве. Эки өскарып, дыштандырып албаанын ол болган-дыр ийин. Ону билгеш, бо дүне аттарымны чүм өттүг черлерге солуп, өткарып, суугарып, дыштандырып алдым. Ам олар кайын тоорларыл, 4,5 га черни кестирер деп планымны 5 га кылдыр ажыр кестирип шыдаар мен.

Ол шын. Ажылынга ынакшылдыг аныяк оол барык-ла бир неделя ажылдап келгениниң үезинде бригаданың мурнакчы сигенчилериниң санынга кирген. Чүге дээрге ол машинаның тургузуун эки билир, аттарның күжүн, дыштанылгазын таарыштырып шыдаар, кестирер черлериниң сигенин ара кагбайн, шын, чурум ёзугаар кезип турар. Ооң бир эки аргазы болза эртенги, кежээки серинин үелерни ажыглап билири болгаш баштайгы үелерде арбын үнген сигенниг черлерни шилип кезип турары болур.

Ол-ла бригадада ат-биле кестирикчи Пахомов Степан хүнде 4,5 ганы кестирер онаалгалыг тургаш, 5 ажыг ганы кестирип турар. «Виктор Яшкинге деңнежинер» деп эгелиг допчу үүлдүң агитхуудуска үнүп келгени база-ла таварылга эвес: Виктор Яшкин дээрге «ДТ—54»-түн дуржулгалыг башкарыкчыларының бирээзи, биче сеткилдиг механизатор. Совхозка сиген ажаап алыышкынының эге хүнүнден бөөр ол бодунуң тракторунга сиген кезер ийи машиналарны кожуп алгаш ажылдап келген. Яшкин ышкаш ындыг төлептиг кижилериң бирээзинге Иван Михайлов хамаржыр. Ол бир хүнде машиналарның он бистерин чидидер планныг тургаш, 12—13 чедир эки шынарлыг чидидип турар. «Ооң чидиткен бистерин супканда, машиналарның ажылдаары дам барган ышкаш болур»—деп, бир-ле ажылчын хөөреп чугаалап турду.

Сигенчи бригадага мындыг мурнакчылар, ажылынга эз-харыысалгалыг эштер көвей турар болза, ажыл-иш бүдүнгүр-даа, пландан ажыр кескен сиген арбын-даа болур. Ынчалза-даа бо бригадада ажыл амдаа четпес организастаттынган, чалгаалар, эки ажылдыгларның хөлегезинче чүгүрүксээрлер, ажыл шагындан озалдаарлар бар. Кымнарыл ол? Комсомолчу Александр Дөнгак-оол маңаа баштай ат-биле сиген кестирип турган. Эртен ажылче орай үнер, аттар башкарып шыдавас боорга ону солааш, сөөлүнде «ДТ-54»-түн сөөрткени сиген кезер машинага ажылдашын дээш олуртуп каан. Ынчалзажок ол тура-хөнүнүн улуу-биле анаа база-ла орта ажылдавайн турар.

Хөпээннекчилериң звеночузу Дүктүг-оол Түлүш ашак-биле ужуражыр чугаалажырывыска ол мынча дээн:

— Мээң звеномда 14 кыстар бар. Үш хонук хире ажылдап келдивис, орта бүдүрүшкен чүве чок ийин моңар. Мында эки хонар чер чок, ынчангаш кыстарывыс моон 4—5 километр черде Белдир-Кежигте барып хонар, эртениң-не оларны тергежигеш-биле барып алыр-дыр бис. Чемниң шынары багай, чедир бербейн турары ол ыйнаан.

Бригаданың сигенчилери июль 22-де ажылче орайтап үнген. Сиген кургаг, ынчалза-даа ону бөлери хожудап турар. Ажыл аттары мында чедишпес, ийи-үш хүн ажылдаап-ла ийи волокуша сандан үнүп үрелген.

Моон алгаш көөрге, совхозтуң дирекциязы (директору эш Стихарев) сиген ажаап алыышкынының чугула кампаниязыче кошкак сагыш салып турар. Сигенчи бригадаларның ажылын хүн бүрү контрольдаар, оларның өртүзүнга организакчы ажылдарны чорудар талазы-биле совхозтуң удуртур ажылдакчыларының тодаргай ап чоруткан арга-хемчеглери чок дээрзин демдеглээр херек. Ниитизи-биле алырга чүгле Ээр-Хавакта эвес, совхозтуң өске-даа сиген шөлдеринде—Белдир-Кежигде, Иштии-Хемде, Ак-Туругда сиген кезилдези ооҗум чорун турар. Амгы үеде совхозтуң девискээринде сиген багай эвес үнген. Шынаа, шөлдериң сигеннерин өй-шаанда ажаап алырын тоон бодавас ындыг удуртукчулар, бригадирлер турбас ужурлуг!

ТЕХНИКА ЧҮГЕ ЧЕДИШПЕЗИЛ?

Районнуң өске совхозтарынга болгаш колхозтарынга бодаарга, «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында сиген чаагай үнген. Июль 21-де Көк-Чыраанның сигенчи бригадалары шөлдеже үнүпкеннер. Эш Дамдың-оолдуң удуртканы звено бо аразында 9 тонна ажыг сигенни бөлүп сараатаан. Олар эки шынарлыг сигенни өй-шаанда ажаап күш четпейн турар, чүге дээрге тракторлар дырбаажы чедишпес аттар эвээш. Дамдың-оолдуң звенозу-биле ооң чанында звенонуң аразында чаңгыс трактор дырбаажы бар, ону кайы-кайызы былаажын турда шак-үе эртип, ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун кудуладын турар.

Техника чүге чедишпезил, бо айтырыгны Көк-Чыраа салбырынгада, совхоз дирекциязынга-даа чугаалажыр турган, ынчалза-даа сигенчи бригадаларны, звеноларны четчир санныг чепсек-херектерде-биле хандырып шыдаваан. Бир эвес оларны четчир санныг берген болза, Көк-Чыраа чанының арбыг үнген сигенниг шынаазындан ооңдаа хөй сигенни ажаап ап болур аргалар турган. 1185 ганы кескеш ажаап алыр планны чүгле 300 ажыг га кылдыр кескени ажылдың организас чогун херечилеп турар.

ОЛАРНЫ ДЕТКИИР

«Улуг-Хая» совхозтуң № 3 салбырының сиген шөлдеринде чүгле совхозтуң ажылчыннары эвес, а суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары база-ла ажылдап турарлар. Бир-ле катап суурнуң интеллигентилериниң хуралы болган, аңаа совхозтуң сиген ажылынга киржилге дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ооң бөөр-ле ында чурттап, ажылдап турар ажылчын, албан-хаакчылар суббота, воскресенье хүннеринде сиген ажаап алыышкынынга шефтеп киржип келгеннер. Ам олар он тонна сигенни бөлүп ажаап бергеннер. Ооң мурнунда олар свёкла тараан шөлге ийи удаа ажылдап, свёкланың бок үнүштерин аштап арыглааннар.

Совхозка кандыг-бир шеф ажылдары болган санында-ла башкы Каадыр-оол Чалбаа, школа ажылчыннары Дунгар-оол Серенмаа, Нордупай Дагба, көдээ библиотекарь Дөнгак Мария олар өң-не идепкейлиг киржип келгеннер.

—Ажылчын, албан-хаакчыларның талазындан мындыг бот-идепкей, сонуургалдыг чорук бар турда, совхоз дирекциязы бисти чепсек-техника-биле четче хандырбайн турары хомуданчыт—деп, Хайыракан көдээ күүсхомнун даргазы эш Самбуганың чугаалап турары канчап-даа чөптүг.

* * *

Сиген кезилдези чамдык ажылагыйларда эгелээн-даа болза, силос салыышкынынче кичээнгейни кошкадып турары шын эвес. «УТКА-25 чылы» совхозтуң, Жданов аттыг болгаш «Чодураа» колхозтарның удуртукчулары силос онгарлары кааа-кааа турарын, аңаа кандыг шынарлыг сигеннерни салырын ам-даа тодаргайы-биле планнап албааннар. Ниитиниң малынга чем курлавырларын белеткеп турар үеде ажылдың темпизин, ооң организастыын күштелдирери негеттинип турар.

А. НУГУУРАК.

Чурукта: «УТКА 25 чыл» совхозтуң Ээр-Хавакта сигенчи бригадазының ат-биле сиген кестирикчизи Бавуу Павел.

Фото **В. Лутковтуу.**

Аныяктарның Бүгү-делегей шуулганының киржикчилеринге

Аныяк өөнүктер!

Аныяктарның Бүгү-делегей шуулганының бүгү киржикчилеринге болгаш силерни бо ужуражыышкынче чоруткан делегейниң бүгү-ле аныяк оолдар, кыстарынга байыр чедириишкининиң сөстерин чорудары менээ улуг өөрүнүүг болуп турар-дыр. Янзы-бүрү расаларның болгаш националдарның, янзы-бүрү үзел-бодалдарның болгаш чүдүлгелериниң аныяк кижилери кады ужурашкаш бүгү делегейде сагыш човаашкынын болдурун турар чугула айтырыгларны чугаалажып көөр деп шиитпирлеп алганы эки-дир.

Кижилерге тайбыңны хандырары колониалдыг дарладан бүгү-ле улустарны хостаарын чедип алыры, ядаралды, аарыгны, эрге-шөлээ чок чорукту болгаш мөлчүгделди мөңгези-биле узуткан чок кылыр төлээде социал депшилге дээш демисежири—янзы-бүрү салгакчыларның хөй-хөй миллион кижилери ооң ужун боттарының бүгү энергиязын, күштерин болгаш билиглерин берип келген чаагай эчис сорулгалары ол-дур.

Аныяктар — ол болза кижи төрелгетеннің бодунуң өң дээре келир үези дээш демиселинге идепкейлиг киржип турар күчүлүг, частыышкынныг, дайынчы күш-түр. Олар тайбыңның херээн камгалавышаан, боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын реаксылыг күштерниң янзы-бүрү семээшкиннериниң камгалап турарлар.

Аныяктар болза улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын, ядролуг чепсекти хоругдаарын киириштирбишаан, чепсегленнишкинни бүрүн болгаш бүгү-ниити дүжүрери дээш шиитпирлиг туржуп турарлар. Кижини дарлаарының өң-не бужар-бак хевири—колониализмге удур улустарның карак кызыл демиселинге аныяк салгакчылар улуг салыышкынны киирип турарлар. Хосталганы болгаш национал хамаарышпас чорукту чаалап алган чурттарның национал экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге аныяк салгакчылар идепкейлиг киржип турарлар.

Барын чүкте реаксылыг күштер кижи төрелгетенни бодунуң уржуктарының талазы-биле аар-берге ядролуг дайынның хайының талавынче киир идерин күзеп турар чорукту бүгү делегейниң улустары көрбейн барып шыдавас. Германия-биле тайбың керээзин чарарынга үндезилээш герман айтырыгны аайлап таарыштырарындан болгаш Барыын Берлин айтырыын шиитпирлээринден ойталавышаан, ол күштер болза улустарның тура-соруунга удурланыштыр дайынның одаан Европада бар-ла шаа-биле тургузуп турар-дыр.

Кижи төрелгетенни хоозуралче киир тыртарын күзеп турар угаан-сарыыл чок кижилерни делегейниң улустары бөгүн доктаадып шыдаар. Бир эвес чер кырында бүгү-ле улустар, бүгү-ле аныяктар ону дээш демисежир болза быжыг тайбыңны хандырып болур. Ол демиселге бүгү чурттарның аныяк оолдар, кыстарының күзениишкиннерин улгаттырары болгаш хөделиишкиннерин чаңгыс эптиг болдурары—аныяк салгакчыларның мурнунга амыдыралдың бодунуң идип үндүрүп келгени чаагай сорулга бо-дур.

Ынчаарга тайбың дээш аныяктарның үнү күштүг чаңгыланган тудум-на кандыг-даа чепсегленнишкинни дүжүрген турар болгаш үрегдээшкинниг ядролуг дайын тыптып келир деп ондаксынмайн, кижилер шөлээн ажылдаан турар ындыг үеге бис улам-на дүрген чедер бис.

Ужуражыышкыннар болгаш чугаалажылгалар аныяктарның бот-боттарын дээре билчип алырынга дузалаар, тайбын, депшилге болгаш өң дээре келир үе дээш демиселге оларның чаңгыс эвин быжыглаар дээрзинге мен бүзүрээр мен. Аныяк өөнүктер, силерге сеткилимниң ханызындан байыр чедирип, силерниң шуулганыңарны эки, улуг ажыктыг кылдыр эрттирерин силерге күзеп тур мен.

Н. ХРУЩЕВ.

Москва, Кремль
1961 чылдың июль 25.

СОВЕТ-ГАНА КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтүң чалаанын ёзугаар Гана Республиканың президентизи доктор Кваме Нкрума ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң албан ёзузунуң аалчызы болуп, күрүнеңиң аян-чоруун кылып Совет Эвилелинге 1961 чылдың июль 10-дан 25-ке чедир чоруп турган.

ССРЭ-ге чоруп турган үезинде Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев болгаш өске-даа совет күрүне ажылдакчылары-биле доктор К. Нкрума ужуражып, чугаалашкан. Амгы үеде чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш, колониализмни бүрүн болгаш дүрген узуткаары дээш, маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээри дээш, тайбыңның херээнге делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң айыылдыг одагларын узуткаары дээш, бүгү-ниити тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш демисел ышкаш ындыг чугула айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның ниити болуп турары чугаалажыышкыннарга илереттинген.

Совет Эвилели биле Гана Республиканың аразында харылзаалар ёзулуг найыралчы шынарлыг болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптериниң амыдыралга чедиишкинниг боттаныр турарының үлегер-чижээ болуп турарын ССРЭ-ниң болгаш Гананың чазактары ханы түүлдүгзүнүүшкүн-биле демдеглээн. Президент К. Нкрума чоокта чаа Венага Н. С. Хрущевтүң болгаш Дж. Кеннединиң аразынга болган ужуражыышкынны эки түңнелдиг кылдыр бодунуң көрүп турарын айыткан болгаш ооң-биле кады ындыг ужуражыышкыннар күрүнелериниң аразында тайбыңны быжыглаарынга ажыктыг болур дээрзинге бүзүрелин илергилээн.

Чепсегленнишкинни делегейниң ажыктыг контролюбиле бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери амгы үениң өң чугула болгаш соңгаарлаттынмас айтырыы болур деп ийи чазактар санап турар. Чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында ССРЭ-ниң чазааның саналдарын чугаалажыышкыннарга угаазылалдыг үндезин болур деп Гананың чазаа санап турар. Африкага тайбыңны хандырар дугайында, ылаңгыя Африканы даштыкы шериг баазаларындан болгаш ядролуг чепсектен хостуг зона болдурар дугайында айтырыгның талазы-биле Гананың чазааның саналдарын бодунуң деткип турарын Совет чазак бодунуң талазындан медеглеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Гананың чазактары империализмни болгаш колониализмни ооң бүгү хевирлери болгаш илередиишкиннери-биле кады буруу шаап, делегейде бүгү депшилгелиг күштериниң сырый каттыжыышкыны бар байдалдарның, амгы үезинде колониалдыг дарладың болгаш мөлчүгделдиң системазын кезээде узуткаарының боттуг аргалары бар дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп турар. Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КНО-нуң Декларациязының түүлдерин амыдыралга соңгаарладыышкын чокка боттандырар дээш демисежиринге боттарының шиитпирлиин олар демдеглеп турар.

Ийи чазактар Конгода империалистиг агрессияны буруу шаап, Конго Республиканың Антуан Гизенгага баштаткан дүрүм ёзугаар чазаан боттарының чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турарын медеглээн. Ийи чазактар Анголада португал колонизаторларның үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шаап, бодунуң хосталгазы дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар Анголаның улузунга дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзерин боттарының хүлээлгези кылдыр санап турарлар.

Ийи чурттарның чазактары Бизертада француз колонизаторларның Туниске удур агрессиязын шиитпирлиг буруу шаап, Тунистиң бот-эргезин болгаш хамаарышпас чоруун үреп турар жандыг-даа хөделиишкиннерни Францияның талазындан соксадыр дугайында, Тунистиң девискээриниңде даштыкы бүгү шериглерни үндүрер дугайында Тунистиң чазааның чөптүг негелделарын деткип турар.

Мурнуу-Африка Республиканың чазааның чорудуп турары аймак-сөөк ылгаар политиказынга боттарының ханы килеңнээшкинин ССРЭ-ниң болгаш Гананың чазактары илергейлеп турар. Алжир айтырыын тайбың шиитпирлээрин үзеринче угландыр Францияның чагырыкчы бөлүктериниң кажарлаашкынын шиитпирлиг буруу шапшаан, алжир улус бодунуң дүрүм ёзугаар эргелериниң боттаныышкынын чедип ап, хамаарышпас чаңгыс аай күрүнени бодунуң национал күзелсоруктарынга дүүштүр тургузуп алыр дээрзинге бүзүрелин ийи чазактар илергейлеп турар.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң ажылчорудулгазының кавызынче африка күрүнелерни киир тыртар дээр чамдык барыын-европа күрүнелериниң ораалдажыышкынын африка чурттарны европаның империализминге доңнаштырарынче, хамаарышпас нейтралдыг политиканы чорударын африка чурттарга шаптыктаарынче, ол күрүнелериниң аразынга кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны эмгелеп тургузарынга моондактаарынче болгаш империалистиг күрүнелерге чиг-эттиг берикчилериниң байдалынга африка чурттарны тударынче угланган план кылдыр ийи чазактар көрүп турар.

Нейтралдыг чурттар, социалистиг күрүнелер, а ошышкаш барыын талакы күрүнелер болгаш оларның эвилелчилери КНО-нуң органнарынга ажыктыг болгаш дең эргелиг кылдыр төлээлеткен турар ужурлуг деп ССРЭ-ниң болгаш Гананың чазактары санап турар. Ол дугайында КНО-нуң органнарының тургузуунга болгаш составынга чогуур өскерилгелерни кылыры эргежок чугула. Ийи чазактарның ханы бүзүредиишкинин ёзугаар алырга, КНО-нуң чедиишкинниг ажылчорудулгазының ең чугула үүлдериниң бирээзи болза, ол организацияга Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин доп-дораан катап тургузары болур.

Германия-биле тайбыңның керээзиниң болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлин айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Совет чазактың саналдарын Гананың чазаа хүлээп көрген.

Албанның аян-чоруун кылып, Гана Республикага чеде бөөр дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка чоруткан чалалгазын Гананың президентизи база катап бадыткаан. Ол дугайында арга болдуна бөөрге дораан-на ындыг аян-чорукту боттандырар дугайында бодунуң бодалын Совет чазактың баштыңы дыңнаткан.

Дыңнадытта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Гана Республиканың президентизи Кваме Нкрума ат салганнар.

(СЭТА).

Куба өөнүктерге чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

Н. С. Хрущевтүң болгаш Л. И. Брежневтиң телеграммазы

МОСКВА. (СЭТА). Эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев олар совет улустуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база боттарының өөмнээзинден революстуг байырлалды — июль 26-ның хүнүн таварыштыр куба улуска чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер. Чаа, демократтыг күрүнениң тургузуушкунунга революстуг Кубаның шылгарангай чедиишкиннерин Гаванаже Куба Республиканың премьер-министри доктор Фидель Кастро Рустуң, президентизи доктор Освальдо Дортикос Торрадонуң адынга чоруткан телеграммада демдеглеп турар.

Куба улус бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге совет улустуң талазындан акы-дуңманың дузаламчызынга болгаш деткиичезинге кезээде ынаныр болур деп, Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев бижээн.

Тайбың тургузукчу күш-ажылга болгаш Куба Республиканың хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш бодунуң чаагай демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун куба улуска совет удуртукчулар сеткилдиң ханызындан күзээн.

Доктор Кваме Нкрума ССРЭ-ден чорупкан

Гана Республиканың шылгарангай күрүне болгаш политиктиг ажылдакчызы, президентизи болгаш чазааның баштыңы доктор Кваме Нкрума июль 25-те Москвадан Варшаваже чорупкан.

Внуково аэродромга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Гана Республиканың президентизи, чазааның баштыңы Кваме Нкрума найыралдыг чугаалар солушканнар.

Шалыпчы хонуктарны чарлаан

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң сигенчилери мал чеминиң белеткелинче киргениниң баштайгы хүннеринде 1447 центнер сигенни белеткеп, 1108 тонна силосту салганнар.

Амгы үеде сиген шөлдеринде 8 звенолар ажылдап турар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде Тос-Булукта эш Чигжит удурткан звено чоруп турар. Ол звено сиген кезер планын 16 хуу, силосту 77 хуу күүсеткен. Колхоз баштаар черниң звенолар аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын ол звенога тывыскан. Звенонуң кежигүннери хүн бүрүнүң ажыл планын эки билир болгаш үш хонгаш-ла агитхуудусту үндүрүп турар.

Колхоз баштаар черниң хуралынга сигенчи звеноларын ажылын чугаалажып, кезилдеде улуг четпестериниң барын илереткен. Чижээ, Хаак-Аксында эш Чогуннуң, Долбул деп черде эш Балбырның звеноларында күш-ажылды организастаанны чавыс, үчёду куду деннелде тургустунган болган.

Сиген кезилдезинің темпизин дүргедедип, звеноларда бердинген графикти үспейн ажылдап тургаш, сиген белеткээринің болгаш силос салырының планын чоокку хүннерде күүседир сорулга-биле июль 20-ден август 10-га чедир шалыпчы ийи он хонукту чарлаан. Массалыг ажылдарны чорудары-биле колхозта партия организациязының агитаторларын звеноларже чоруткан.

Б. ЧИГЖИТ.

Кезилденің темпизи ооҗум

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» көдээ ажылагый артелиниң Хадыңныг Бедикте бригадазы сиген кезилдезинче киргениниң баштайгы хүннеринде мал чемнерин аажок шалыпкын белеткеп турган. Сөөлгү үеде ук бригаданың ажылы дыка сулараан.

Бригада сиген кезилдезинче киргенден бөөр партия организациязы аңаа лекция, беседалар кылбаан, агитхуудустар үндүрүлгезин организаставаан, ол ышкаш ында чаңгыс-даа агитатор кижи чок. Партия организациязының секретары эш Телгер-оол сиген кезилдези эгелээн соонда сигенчилерге шуут барбаан.

Тракторлар, сиген кезер, бөлер, шарыыр машиналар үргүлчү үрелип, аңаа туруп турда оларны эдер, будурукчулуг ажыглаарын механик эш Миронов хандырбайн, колхоз төвүнге хөй шаг-үе эрттирип турар.

Бо бүгү четпестерниң болдунганы-биле баштай кестинген 500 ажыг гектар сиген амга чедир четче бөлдүнмейн турар. Ол ышкаш сигенни бөлер ажылды багай организастап турары-биле бөлген сигенниң 20—25 хуузу чидиригге таваржып турар.

К. ХОЙЛААРАК.

Эгелээни организас чок

Танды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхоз мал чеминиң белеткелинче озалдап кирген болгаш онда күш-ажылдың организастыг чоруу багай. Ол дугайын колхозтуң удуртукчулары «сиген багай үнген» дижип, агартынып турарлар.

Колхоз кезилдеже июльдуң 15-те кирген. Ажыкта № 1 бригадага 50 кижи ажылдаар турбуже ам ында чүгле 16 кижи бар, оларның чүгле дөрту улуг кижилер, өскелери бичии уруглар. Ында тракторлуг сиген кестирер кожуглуг машиназын киирбээн. Марачевканың сигенчилери база-ла ындыг байдалда. Олар июль 20-те чедир чаңгыс килограмм-даа сиген бөлүп албааннар.

Июльдуң ортан үезиниң кааң хүннери халас эрткен. Ол хүннерде Балгазының механизация училищезинің курсантыларын болгаш суурнуң чурттакчы чонун шефче организастаан болза, чеже-даа ажылды кылып болур турган. Ону организастаарын көдээ Совет даргазы эш Гуляев бодаваан-даа.

Бригадаларда агитация болгаш кижизидилге ажылдары чорбайн турар. Солун номчулгазын, агитхуудустар үндүрүлгезин харыылап турар агитатор эш Бубушев чүү-даа кылбайн турары элдеп. Мурнунда чылдарда сиген кезилдези-биле дүжүт ажаап алыышкыны дапкырлажы бөөриниң мал чеми белеткээриниң планы күүсеттинмейн баар турган. Бар-аргаларны ажыглап, чогуур хемчегни алыры колхоз баштаар черден негеттинип турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Аныяктарның Бүгү-делегей шуулганы ажыттынган

МОСКВА. (СЭТА). Аныяктарның Бүгү-делегей шуулганы Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга июль 25-те ажыттынган. 91 чурттарның аныяктар, студентилер организацияларындан келген 700 хире төлөлекчилер ында киржип турар. XX чүс чылдың ортаа үезиниң аныяктарының мурнунда турып турар чугула айтырыгларны — тайбыңның болгаш чепсегленнишкинни дүжүрериниң, колониализмге удур демиселдиң айтырыгларын, аныяктарның эргелерин камгалаарының болгаш ниитилелге оларның турар чериниң айтырыгларын ажыт-чажыт чок найыралдыг байдалга олар чугаалажып көөрлер.

* * *

Чурукта: шуулганның киржикчилери—Ливан, Каттышкан Араб Республика, Гана, Австрия, Лаос болгаш Көрей Улус-Демократтыг Республикадан келген төлөлөр Москвада.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИҢ ОБЛАСТА ТАРАА ЭКИ ӨЗҮП ТУРАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажылышчылери байлак дүжүттү өстүрүп алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Колхозтуң тараа шөлдеринге чоруурга тарааның өзүп турары кижиниң караан өөртүп келир.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң тараа шөлүнде кызыл-тас.

Фотозу *Г. Сиротинниң.*

Чуртта тараа кезилдезиниң темпилери дүргедеп турар

Күзүн тарыыр тараалар чаагай дүжүттү берген. Эрте быжар кызыл-тастың ажаап алыышкыны эгелээн

Ам чурттуң төп областарында, Поволжьеде кидин түлүктеп турар тараа ажаап алыышкынынче хүн бүрүде хөй-хөй агрегаттар кирип турар. Белоруссияда тараа кезилдези калбарган. Литвада кезилде өгелээн. Тараа ажаап алыр машиналар Сибирьниң болгаш Уралдың мурнуу түүгүде база-ла ажылдай бергенер. Түгле эрткен беш хонуктарның дургузунда безин чурттуң колхозтары болгаш совхозтары алды миллион ажыг гектар черниң тараазын ажаап алганнар. Ажаап алыышкынның эгелээнинден бээр июльдуң 20-ге чедир Совет Эвилелиниң шөлдеринге 23 миллион 780 муң гектар черниң тараа болгаш бобы культураларын кескен.

Азербайджанда болгаш Молдавияда тарааларның бештин дөрт кезиинден хөйүн кескен. Украинаның болгаш Узбекистанның шөлдеринге дүжүттүң үштүң ийи кезии хирезин ажаап алган. Казахстан кезилдени амдызында мурнуу талакы районнарында чорудуп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар тарааларның хөй кезиин аңылап ажаар арга-биле ажаап ап турарлар. Ол арганы Россия Федерациязында онза калбаа-биле ажыглап турар, ында дүжүттүң 84 хуузун, Украинада—69 хуузун, Молдавияда — 73 хуузун ол арга-биле ажаап алган.

Күзүн тарыыр тарааларның колдуг хөй нуруузу ажаап алдынган. Районнарның хөй кезиинде ол тарааларның дүжүү чаагай болуп, мурнакчы ажыл-агыйларга бир гектар черден 25—30 болгаш оон-даа хөй центнер чедип турар.

(СӨТА).

Ажаап алыышкынга белеткел

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары чеди чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш дүжүт ажаап алыышкынынга шудургу белеткеним турар.

Колхозчу механизаторлар тараа арыглаар «ОВ-10» деп үш машинаны, тараа чүдүрер үш чүдүрүкчүүр септеп дооскан. Ажаап алыышкын үезинде ийи эзлчегге ажылдаар комбайнерлер, штурвальщиктер, машинистер, автомашина чолаачылары четчелеттинген. Ол ышкаш хову турлагларын, ооң девискээрин аштап, шаңнарны септээн.

С. БЫШТАК-ООЛ.

* * *

«УТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары ажаап алыышкын машиналарының септелгезин чедиишкинниг чорудуп турар. Олар сиген кезер 15 машиналарны, күкуруза ажаар үш комбайнны, 10 тараа комбайннарын эки шынарлыг септээн. Арткан комбайннарны болгаш жаткаларны август 10-га чедир бүрүн септеп доозарын механизаторлар хүлээнген.

Септекчи механизаторлардан Шаалы, Кара-оол, Хуна, Севээн-оол болгаш өскелер-даа септелгеде мурнакчы ажылдап турар.

С. САҢГААЖАП.

Шуптузу—чаңгызы дээш, чаңгызы—шуптузу дээш

Шагаан-Арыг хоорайда раймагка медицина ажылдакчылары чорааш, ында ажылдап турар садыгжыларның хереглекчилерге эптигөлдээн, оларның айтырыгларына дыңнангырын мактап чугаалаанар. Олар бо дугайында «хомудалдар болгаш саналдар» бижиир дептерге үнелеп бижээн. Хоорайның чурттакчылары ол магазинниң садыгжыларын база мактап турар. Раймаг коллективи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Ол коллективти СЭКП Төп Комитединиң январь Цленумунуң шиитпирлери болгаш чурттуң көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының өөналар аайы-биле эрткилээн чөвүлел хуралдарында Никита Сергеевич Хрущевтуң чугаалары улам сорук киирген. Бирги кварталдың бараан саарылгазының планын раймаг коллективи 105,5 хуу күүседкен, апрельде үжен муң рубльдің бараанын садар турган, а херек кырында ийи муң рубльдің бараанын планындан ажыр саткан. Бо магазинниң садыгжылары майда бараан саарылгазының планын 102,8 хуу, июнь, июль айларда база чедиишкинниг күүседкен. Олар садыглаарының чаа аргаларын өөренип ап, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагып, ажылды тода күүседип турар.

Районуң бо төп магазининде 4 садыгжы, бир ажылчын бар.

Үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг садыгжы И. Санников коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турарларның ажылын удуртуп келген. Садыгжылар баштайгы организастыг хуралынга «Шуптузу—чаңгызы дээш, чаңгызы—шуптузу дээш» деп принцип өзүгаар найыралдыг ажылдаар, чурттаар болгаш өөренир дугайын шиитпирлеп алганнар. И. Санников раймагтың эргелекчизи хүлээлгезинден аңгыда, райпода партия организациязының секретарының оралакчызында сонгуткан. Садыгжы В. Кукарина бо чылдың мартта эрткен чер-чер Советтериниң сонгулдаларының үезинде район Совединиң депутадынга сонгуткан.

Садыгжыларның билиин бедидер сорулга-биле райпо чанында 64 шак программалыг бөлүм организастырынган. Ооң өөредилгезин Новосибирскиниң садыг техникумун дооскаш, ам райпода инструкторлап турар Л. Серен-оол удуртган. Ол бөлүмде раймагтың садыгжылары чаңгыс-даа шак үспейн өөренип турар. Райпо баштаар чериниң кол ажылдакчылары аңгы-аңгы темаларга кичээлдерни эрттирип келген. Чижээ, «Отчётту болгаш учётту шын кылып тургузарының дугайында» деп кол бухгалтерниң кичээли онза солун эрткен. Раймагтың ажылдакчылары областың садыг кооперация училищезиниң практикантыларынга боттарының дуржулгазын таныштырып, олар практика кырынга хөйүү билип алырынга дузалап келген. Раймагтың коллективи хоорай чаагайдыдылгазынга база киришкен, оон аңгыда магазининиң чанында элээн хөй ыяштарны, чечектерни тарып олурткан.

Коллективтиң кежигүннери «коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар бис» деп кызыл өөстте алдын үжүктер-биле бижээш, оон адаанда социалистиг хүлээлгелерин база бижээш азын алган ажылдан турар. Олар СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш он айларның бараан саарылгазының планын 102 хуу күүседир деп хүлээлгелиг. Ам хамык ужур чүдел диже, социалистиг хүлээлгени үре-түннелдиг күүседирінде.

Д. АРАКЧАА,

Улуг-Хем район.

БИР РАЙОНДА

Совхоз салбыры

ЧУУЛДА

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының Көк-Терек суурында 600 баш хой кирер кажааны туткаш, чуулда кылыр ваннаны дерип тургускан. Бо чылын 16 муң баш хой, өшкү чугдунган.

ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ

Алдан-Маадыр сес чыл школазының үстүкү класстарының өөренікчилери 9 кижи күш-ажыл башкызы О. Маржымалдың удуртулгазы-биле чазанылга мастерскаязында бүдүрүлге практиказы зрттирип турарлар. Олар 30 парталарны, 29 сандайларны септээннер.

Сески класстың уруглары чунар бажыңны штукатурлаан. Өөренікчилер 800 кубометр токпакты школа чанында эккеп дүжүргеннер.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АШКАН

Эш Араптаңга удуртқан 25 кижи составтыг херээженнер звенозу 30 муң саманны бүдүрүп үндүрерин хүлээнгеш ажылдап кирипкен. Звенода ажылды шын тургускананыдан 5 муң саманны артыкка кылган. М. Бопуяк, К. Чаш, К. Күскемаа олар хүн нормазын 130 хуудан кудулатпайн турарлар.

СЕРИИН ТАЙГАЛАРДА

Бо чылын салбыр мал чайлаглаашкынын багай эвес организастаан. Манчүректиң, Баян-Колдуң сериин чайлагларында 9308 баш шээр мал, 700 ажыг инек, чылгы одарлап турар. Ыраккы одарларда малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Б. ОНДАР.

Ай планын 300 хууга

Кызылдың № 2 чүк АТК-зының коллективи партияның XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартпышаан, бирги чартык чылдың планныг онаалгаларын ажыр күүседкен.

Алды айларда чүк сөөртүрүүнүң планы тонна-километр талазы-биле 114 хуу, тонна-биле—106 хуу күүседтинген болгаш 40 муң литр бензиннин, 127 комплект дугуйларның камналгазы чедип алдынган.

Айларның, кварталдарның бүдүрүлге онаалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Чолаачылар Юрий Федяев болгаш Александр Яровиков олар алды айлар дургузунда чыл планын күүседипкеннер.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш демисешпишаан, Ю. Федяев, А. Яровиков олар моон соңгаар ай санында планныг онаалгаларын 300 хуудан кудулатпазын хүлээнип алган күүсениишкинниг ажылдап турарлар.

О. ӨПЕЕН.

Съездиге белек кылдыр

160 өөренікчилер өөренир чаа школаның тудуу Чөөн-Хемчик районнуң Иймеде доостурунуң кырында келген. Ол чугула тудугну колхозтуң эң дээре тудугжулары, шевер бызаңчылары идепкейлиг чорудуп турарлар. Ол тудугну кылып турар колхозчу бызаңчыларга тудуг материалдарын чолаачы Монгуш Чимит-оол доктаамал, черле үзүктел чок хандырып келген. 30 ажыг километр черге хүнде эш Монгуш 2-3 удаа чоруп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге онза кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде чаа школаның ханазы бүрүн тургустунган, ооң иштики шеверлээшкини, кырынче довурак төгүүшкүнү, крышалаашкын кидинтүлүк чоруп турар.

Чаа өөредилге чылынга бичии чаштарга улуг белен болур бо тудугнуң ажылданчыларының иштинде Ховалыг Зрес-оол, Монгуш Балчыңмаа олар хүнде-ле бүдүн чартыктан ажыг норманы күүседип, онаглыг ажылга эки ажылдап турарлар. Колхозтуң тудугжулары чаа школаның тудуун СЭКП-ниң ам удатпас ажыттынар XXII съездизинге белек кылдыр августуң төнчүзүнде бүрүн дерип доозар хүлээлгени алган эрестиг ажылдап турарлар.

М. АРАКЧАА.

Тудугжуларда

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозта эш Мартыспанга удуртқан 14 кижилиг тудугжулар бригадазы тудугнуң шынарын бедик, дүрген темп-биле чорудуп турар.

Олар амгы үеде 16 аал ишти чурттаар ийи каът бажыңны тудуп турар. Дөрбелчин брус-биле хана улашкыларын шын тудуштурары, азыгларны шын эптээри ындыг-ла белен эвес болуп турза-даа, аныяк тудугжулар Монгуш Шыдыраа, Михаил Сандый, Начын-оол Ондар, Бимба Ондар болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Эш Мартыспанның бригадазы дашчылар бригадазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болуп, совхозтуң дирекциязының болгаш партия организациязының тудугжу бригадалар аразынга шилчиир тугун ийи удаа чаалап алган.

М. ОНДАР.

Аныяктарның бүгү делегей шуулганының Чөвүлелиниң хуралы

МОСКВА. (СӨТА). СӨТА-ның корреспондентизи Б. Лукьяновтуң дыннадып турары болза, шуулганны депкиир делегей комитединиң тургузулгалыг хуралынга эрткен чылдың сентябрьда 44 чурттарның төлөлекчилериннен сонгуткан, Аныяктарның бүгү делегей шуулганының Чөвүлели июль 24-те Москвага чыылган. Чөвүлел болгаш Доктаамал секретариат болза чер бөмбүрзөөнин чалыыларының ужуражыышкынынга белеткелди боттандырар хүлээлгелиг ажылчын органнар болур.

Доктаамал секретариаттың кежигүннери Лючана Кастеллина (Италияның Коммунистиг аныяктар федерациязы), Брапм Буталеб (Алжирниң, Тунистиң, Марокконуң студентилериниң национал эвилелдерин каттыштырып турар, Сонгу Африканың студентилер Конфедерациязы), Ху Ци-ли (Аныяктарның бүгүкыдат федерациязы), Антонино Карседо (Кубаның аныяк тура халыкчыларының ниитилели), Джекоб Стивенс (Гананың пионер организациязы), Гурейсси Сумаре (Гвинеяның демократтыг партиязының аныяктар секциязы), Сейчиро Хацуокар (Японияның шуулганының Национал комитеди), Нельсон Ванунци (Бразилияның студентилериниң национал эвилели), Владислав Шевченко (ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитеди), янзы-бүрү аныяктар организацияларының төлөөлери залда олуттарга олургулашканнар.

Шуулганга белеткелдің талазыбиле ажылдың дугайында болгаш шуулганның делегей фондузунуң дугайында Доктаамал секретариаттың информациязын дыннаан. Секретариат программаны ылавылап, тодаргайлаарындан аңгыда., шуулганга кылыр илеткелдерни болгаш дыннадыгларны хуваган, беш диптерниң аныяктар, студентилер организациялары-биле делгем харылзаларны боттандырып турган. Доктаамал секретариаттың кежигүннериниң тус-тус чурттарже чоруушкуннары ажыктыг харылзааларны тургузарының аргазын берген.

Доктаамал секретариаттың ажылчорудулгазын чугаалажып көргеш, чогумчалыг деп үнелээшкинни бергеш, Чөвүлел хүннер аайы-биле программаны көрүп, ниити хуралдарга кылыр илеткелдерни болгаш комиссияларга кылыр дыңнадыгларны хуваган, а база ол ышкаш шуулганның клувунуң программазын көрген. Аныяк салгакчыларның өң улуг ужуражыышкынын эттиреринің төлевилелин Чөвүлелдің кежигүннери чүүлдүг деп бадылаанар.

Аныяктарның бүгү делегей шуулганы июль 25-те Москвага Эвилелдер бажынының Колонналыг залынга ажыттынган. Бүгү-ле диптерниң аныяктарының төлөөлекчилери ында киржип турар. «XX чүс чылдың ортаа үезинің аныяктары болгаш оларның айтырыглары»—шуулганның темазы ол.

Шуулганга чугаалажыры-биле кирип турар кол-кол айтырыглар—«Аныяктар, бот-бодун билчири, кады ажылдажылга болгаш тайбың кожахелбээ догуннаашкын», «Аныяктар, национал хамаарышпас чорук дээш колониализмге болгаш империализмге удур демисел база тайбыңның айтырыглары», «Аныяктар болгаш чепсегленнишкинни дүжүрери», «Аныяктар, ниитилелге оларның эргелери болгаш хүлээлгелери», «Аныяктар болгаш депшилге».

Оларның участогунда

Эрги-Барлык ортумак школазында 40 кижилиг бүдүрүлге бригадазын организастап тургускан. «Большевик» колхоз өөренікчилерниң бүдүрүлге бригадазынга 66 га тарылга участогун быжыглап берген. Ол участоктун 45 газында күкуруузаны, 10 га чигир свёклазын, 10 га картофельди, 0,5 капустаны, 0,5 га помидорну ажаап алырын өөренікчилер хүлээнгеннер. Олар күкуруузаның га бүрүзүнден-не 300 центнер ногаан массаны, картофель болгаш ногааларны га бүрүзүнден-не чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Бүдүрүлге бригадазында быжыглаан участокта күкуруузаның болгаш өске-даа культураларның чайгы ажаалда-тежээлдезин өөренікчилер эки чорудуп турарлар. 45 гектар черде күкуруузаның ажаалдазы черле эки. Каш катап суггартынган, боқ үнуштерден ол арыгларынган. Өөренікчилерниң кызымак күш-ажылының түннели бо.

Күкуруузаның ажаалдазынга алдыгы класчылар Тамара, Сесинмаа, Борис, чеди классчы Сундура олар чүткүлдүг болгаш кызымаккай ажылдаанар.

Сески классчы Кежикпаага удуртқан свёкла, картофель, ногаа өстүреринің база 20 кижилиг звенозу 10 га свёкла, 10 га картофель бир га капуста, помидор шөлдериниң сиген-чашпанын арыглап, суггарылгазын эки чорутканнар. Бо ажылга чедиги классчы Бапуу, бешки классчылар Долгаймаа, Кара-кыс олар идепкейлиг ажылдаанар. Оон ынай бригаданың киржикчилери колхозтуң «Аптаралыг Тейде» 51 га чиңге-тараазының боқ үнүжүн база аштап арыглаанар.

Колхоз баштаар чериниң хуралынга школачыларның күүседир ажылдарының норма-чижектерин оларга таарыштыр бадылаан. Бүдүрүлге бригадазының төвүнде бир улуг вагончукту кылып берген.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Механизастаттынган хойжу бригадаларны бот орулга-чарылгага киирер

1960 чылдың түннелдериннен алырга областың бүгү колхозтары 162,6 миллион рубль түннүг (эрги акша-биле) орулга алган. Ол орулганың кирген дөстерин анализтеп көөрге, хой малдан алган орулга 56,6 миллион, мыйыстыг бода малдан 37,3 миллион, чер ажылындан 35,2 миллион, дооратан 19,1 миллион, өске үүзүн малдан (чылгы, өшкү, хаван, иви, теве, куш) 14,2 миллион рубльди алган болуп турар. Ону хуу-биле көргүзерге хойдан алганы 34,8, мыйыстыг бода малдан—23,9, чер ажылындан—21,1 хуу, дооратан—11,5 хуу болгаш өске үүзүн малдан 8,7 хуу болган.

Бо чурагайлар болза бистиң областың колхозтарында мал ажылының эн-не орулгалыг адыры хой ажылы болурун көргүзүп турар-дыр. Бир центнер продукцияның өртээ-биле алырга, хойдан алдынган продукция эн-не чиик өртектиг болган. Чижээ, 1 центнер хой эдиниң боттүнези 370 рубль болуп турда, инек эди—813 рубль, хаван эди — 1.415 рубль, куш эди — 2.205 рубль болуп турар. Дөрт чарыгдалдар талазы-биле 1 центнер продукцияга чарыгдаар кижи хүнү-биле алырга ол хой ажылында эн-не эвээш. Оон аңгыда хой мал үнелиг дүктү база берип турар. 1 центнер дүк бүдүрериниң өртээ 1.860 рубль болза, ону ортумаа-биле 2.500 рубльге чедирип, азы центнер бүрүзүнден-не 640 рубльди арыг орулга кылдыр ап турар. Бир центнер хой эдинге 370 рубль чарыгдааш, ону сайгаргаш 600—700 рубльге чедирип ап болур болгай. Ынчан 1 центнер эт үлүүнге-ле 270—330 рубльдің орулгазы онаажыр.

Ындыг болза-даа хой ажылындан оон-даа хөй орулга ап болурунуң курлавырларын областың колхозтары амга чедир четче ажыглавайн турар. Ооң ужурунда кандыг-бир продукцияны бүдүрүп алырынга көрдүнмээн янзы-бүрү чарыгдалдар көвүдээш, продукцияның өртээ аажок аартап турар. Чижээ, кандыг-бир ажыл-агый чер ажылынга 2.342,3 муң күш-хүннери чарыгдаан болза, бүгү хой ажылынга 1.702,2 муң күш-хүннерин, а өске малга 1.2085,8 муң күш-хүннерин чарыгдаан дижик. Хой ажылының ындыг ажыктыг болгаш бедик орулгалыг талазын көрүп тура-ла аңаа эвээш кичээнгей салдынып турар.

Мал чемнериниң чарыгдалын көрүп көрээлиңер. Концентраттарның 37,1 хуузун хаваннарга, 23,3 хуузун инектерге, 25,2 хуузун өске малга, а хойларга болгаш өшкүлерге чүгле 14,4 хуузун; сигенниң 46,2 хуузун инектерге, 18,8 хуузун өске малга, хойларга болгаш өшкүлерге чүгле 35 хуузун; силостуң 83,8 хуузун инектерге, 7,6 хуузун өске малга, хойларга болгаш өшкүлерге 8,6 хуузун берип турар. Саванны, көк суланы, комбикормну хойларга болгаш өшкүлерге шуут бербейн турар. Хой малды чемнер-биле багай хандырып турар чорук хойнуң продукциязы ам-даа аажок куду, төлү четче алдынмас чоруктуң чылдагааны ол.

Хойларны структура талазы-биле алырга төрүүр хойлар 41,1 хуу, аныяк мал 28,3 хуу база кошкарлар болгаш иттер 30,6 хуу болуп турар. Кыс хойларның хуузу кончуг эвээш, кошкарлар болгаш иттер эмин эрттир хөй болуп турар.

Колхозтарның 1961 чылдың январь 1-де турган 645,5 муң хойларындан эжиктеңи 40,1 хуу, эжиттээн хойлар 59,6 хуу болуп турар. Оларны 4.900 ажыг малчыннар ажаап турар. Олар 1382 кезек коданнарда үстүнген. Өске малдарны алырга инектер 387 кезек черде,даваннар 69, куш 47 кезек черде үстүнген. Моон ап көөрге хойлар дег тарамык тараа дег чаштынган мал чок ышкажыл. Бүгү хойларны болгаш өшкүлерни ол ажаап турар кижи бүрүзүнге үлээрге бир хойжуга-ла 130—135 баш онаажыр. Ол кончуг эвээш.

Хой ажылының культуразы амдаа куду, чыдып калган деңнелде туруп турар дээрзин база мындыг фактылар-биле көргүзүп болур:

1. Хойну тарып боозадыр ажылды болгаш эң бедик шынарлыг үрелиг кошкарларны ажыглаар баззаны ап көөрге, хойларны чылдын-на план ёзугаар август, сентябрь айларда тарып турар. Хойларның кайы айларда төрүүрүн анализтеп көөрге январь болгаш февральда төрүүр ужурлуг турда ол үеде бүгү хойларның чүгле 30—40 хуузу төрүүр, а 30—40 хуузу март, апрель, май дээш оон ынай декабрь айга чедир-ле үзүлбес шөйлүп чорүй баар. Ол чүл дээрге хойну тарып боозадыр талазы-биле ажылдың шынарының багайын, ук ажылды кылып турар кижилерниң харыысалга чогун көргүзүп турары ол. Тараан хой чогуур хуусаазында төрүвейн баарының чылдагааны ол хойлар коданнарында салып турар шынар чок уктуг-уксаа чок янзы-бүрү кошкарлар хойларны эдерип кааптарында болуп турар. Хой кызыраашкыны сөөлгү үеде база улгадып турар. Хойну тарып боозадыр ажылдың культуразының кудузу, аңаа кичээнгейниң кошкаа моон илдең-дир.

2. Кышкы болгаш часкы эрте оолдаашкын эки дээрзин билбес-ле кижи чок. Ол хирезинде хойлар чылдың эгезинден төнчүзүнге чедир оолдап турар. Хой ажылында мындыг чурум чок, план чок оолдаашкын деп чүве кайда-даа чок. Малдың төлүнге эн-не хорамчалыг март айның ийи дугаар чартыы, апрель, май бо айларда хойларның хөй кезии төрүп турар. Харын-даа чаш болгаш улуг малдың хораары, база ара салыр чорук ол айларда эн-не хөй, бистиң чидириглеривисти санаарга база-ла ол айларга хөй онаажып турар. Маңаа бүзүревес кижилер бар болза, бодунуң ажыл-агыйында мал шимчээшкининиң отчёду 24 дугаар форманы ап алгаш эрткен чылды, харын-даа бо 1961 чылдың баштайгы чартыын-даа болза анализтеп көрзе чогуур.

3. Хойларны өй-шаанда кыргыыр, чуур, тарып боозадыр, чайлагладыр, чазагладыр, күзегледир деп айтырыгларга хамааржып турар четпестер хөй. Бо-ла хөй ажылдар хөй-хөй хүннерни чартыктырып, дыка улуг шүүлдерни үндүрүп, мал ажаап турар кижилерни-даа, малдарның боттарын-даа чамдык үеде хилинчектеп, ажылга организас чок чорукту болдуруп турар. Мынчангаш часкы, чайгы болгаш күскү үелерниң элээн хөй ажыктыг, мал семиртир хүннерниң хөй кезии аңаа чарыгдаттынып турар.

4. Бистиң хойжу ажыл-агыйларывыстың өйү келген эң чугула айтырыы болза малдың чем-сууру, азы хойга хамаарышкан одар, ооң кыжын чиир немелде чемнери, оолдаашкын үезинде чиир чеми, кышкы, часкы суггады дээш оон-даа өске чүүлдер болуп турар. Моон ужурунда чидирип турар малывыстың эң хөйү бо чылдагааннардан болур. Хой ажылынга хамаарышкан четпестер оон-даа хөй, ону четче санаары берге.

Бо бүгү моондактардан адырлып алырының шын оруу болза хой ажылының культуразын бедидип, хойда ажылдап турар хөй-хөй хойжуларның амыдырал-чуртталгазын эжидери, бүдүрер продукцияларны көвүдедип, ооң чарыгдалдарын эвээжедири болгаш бот-үнезин чиигедири болур. Ону шиитпирлеп болур арга—**бот орулга-чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадаларны организастаары** болур ужурлуг.

Ындыг мурнакчы дуржулганын төрүттүндүрген болгаш оон үнелеп четпес ажылын көрүп ажылдай берген черлер болза Ставрополь крайның, Бурят АССР-ниң болгаш өске-даа черлерниң хойжу ажыл-агыйлары болур.

Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралынга болгаш өске-даа областарга чораан бистиң областың малчыннары, совет, партия удуртукчулары ол ылап-ла эки дуржулга деп чүвени эки билип алганнар. Ол ажылды чорудар талазы-биле, ол арганы бистиң областың хойжуларынга нептередир талазы-биле доктаал шиитпирлерни-даа хүлээп алган, янзы-бүрү инструкцияларны, чагааларны-даа бижээш, бүгү районнарга, колхозтарга болгаш совхозтарга таратқан.

Түннели чүү болуп турарыы? Ёзу барымдаалап ындыг бригадаларны тургускулаан боордан башка, чижээ, Өвүрнүң «Торгалыг», «Коммунизмче орук» колхозтарында, база «Өөк» совхозта ийи-чаңгыс бригадаларны санаваска, ылап ажылдап кирипкен бот орулга-чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадалар область чок. Бригадаларны четчелеп тургузары, кандыг малдарны хүлээдип бээри, чеже одар, тарылга, сиген шөлдерин үзүп бээри, кандыг техника-чепсек, транспорт, херекселдер хандырары болгаш оларның бүдүрер продукцияларын, алыр ниити олча-ажыын, ажылдап алыр шалың-төлевирин санаары дыка хөй кижилерге ам-даа билдинмейн турар. Ажылды канчаар организастаары мырыңай билдинмейн турар.

Ынчангаш бот орулга-чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадалар чогум кандыг-кандыг хевирлиг бооп болурун чугаалаар деп бодаан мен.

БРИГАДАЛАРНЫҢ ХЕВИРЛЕРИ

Бистиң областа совхозтар, күш-хуну-биле санажылгалыг колхозтар болгаш акша-төлевиринге шилчээн колхозтар бар чүве төлээде, бот орулга-чарылгалыг бригадалар үш

Кукуруза—алдын фонд

Кукурузаның бедик дүжүттүг хайнак үрезиннерин өстүрээл

Бо чайын кукуруза тарылгалары чурттүн колхозтарынга болгаш совхозтарынга барык-ла 24 миллион гектарга деннежир улуг шөлдү өөлөөн. Тос миллион гектар хире кукуруза бирги салгалдың хайнак үрезиннери-биле тарыттынган. Ол болза колхозтарга болгаш совхозтарга улуг ажыктыг чүүлдү чедирер: өске сорт шугумнуг болгаш шугум аразының ийи дашкыр хайнактары бир гектардан тарааның 8—14 болгаш оон-даа хөй центнер — райончуттунган аная сорттарга бодаарга 20—30 хуу бедик дүжүт немелдезин берип турар.

Хайнак үрезиннерлиг кукурузаның массалыг тарылгаларынче шилчөөн чорук совет селекцияның болгаш үрезин ажылының улуг чедишкини болур. Алды чыл бурунгы ындыг тарылгалар 100 мүң гектардан хөй эвес черни өөлеп турган.

Шугум аразының ийи каът ортумак быжыттыг «ВИР-42» деп хайнак дүжүттүүнүң болгаш тарылга шөлүнүң талазы-биле чурттүн мурнуу-чүк зоназының барык-ла бүгү районнарында бирги черни өөлеп турар. Үнүш ажылының Бүгү-эвилел институдунуң Кубань дуржулга станциязының «ВИР-267» болгаш «ВИР-281» деп ийи өске хайнак сорттары сөөлгү чылдарда Сонгу Кавказ районнарынга тергиин бедик дүжүттери берген.

Закавказьениң болгаш Ортаакы Азияның районнарында «Краснодарский-5», «ВИР-156» болгаш «ВИР-338» деп өң бедик дүжүттүг орай быжар шугум аразының хайнактарын райончуткан. Чурттүн изиг районнарында суггарылганың баазалдарынга олар бир гектардан 100 центнер ажыг—тус черниң орай быжар өң эки сорттарындан 20—30 центнер хөй тараанны берип турар.

Украинаның арга-ховулуг черлеринде, кара хөрзүннүг төп областарның мурнуу талазында болгаш шоолуг изиг эвес өске-даа районнарда шугум аразының ийи каът «ВИР-35» деп хайнаа аажок алдарлыг болуп турар. Ол «ВИР-42» деп хайнак сортка бодаарга, өлөөн өрте быжар, чылыгны шоолуг негевес болгаш өлөөн соңгу талакы чамдык районнарга безин сүт-быштак чем быжыдының үезинде хөй мочактарны берип турар.

Күрүнениң Черновицк көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының селекциязы «Буковинский-3» деп сорт шугумнуг хайнак кара хөрзүннүг эвес куржагның районнарының хөй кезиинге сөөлгү чылдарда аажок перспективтиг болуп турар. Ол кончуг өөлгири-биле, соокка шыдамыккайы-биле ылгалып, силос массазының дүжүдүн өөлөөн дүрген мөөнней ап турар. Оон кол чүвези болза кара хөрзүннүг эвес куржагның районнарынга сүт-быштак чем быжыдының үезинде хөй мочактарны берип турары болур.

Амгы үеде ол хайнак 62 крайларда, областарда болгаш республикаларда райончуттунган.

База-ла Черновицк дуржулга станциязындан өстүрүп үндүрген дүрген быжыычал, кандаашкынга быжыг туруштуг «Буковинский-2» деп хайнак Сибирьге, Сонгу Казахстанга, Зауральеге, Поволжьеге болгаш өлөөн чөөн талакы база өл-шыгы шоолуг эвес өске-даа районнарга дүжүттүүнүң талазы-биле эки түннелдерни көргүскен. Ол хайнак чурттүн ол делгем зоназынга сүт-быштак чем быжыдының үезинде силос массазының мочактары-биле кады туруштуг дүжүттерин берип турар.

Украин ССР-ге 1961 чылда кукурузаның 5 чаа хайнактарын райончуткан. Оларның иштинден кукурузаның Бүгү-эвилел институдунан өстүрүп үндүрген «Днепровский-90» деп хайнак аажок солун болуп турар. Ол адыр салбактарны ап октаарын негевейн турар.

Бүгү-эвилелдиң селекция-генетиктиг институдунан өстүрүп үндүрген «Одесский-27» деп хайнак база перспективтиг болуп турар. Ол «ВИР-25» болгаш «Буковинский-3» деп хайнактардан эрте быжып база часкы температураны болгаш кандаашкынны шыдамыккай эрттирип турар.

Чуртта ниитизи-биле кукурузаның 29 хайнактары райончуттунган. Манаа оларның шуптузунуң дугайында допчу характеристика безин бердинип шыдаттынмас. Ол хайнактарның үрезиннери болза бистиң алдын фондувус болурун болгаш оларның шынарындан чуртта кукурузаның дүжүттүү өлөөн хемчөөлдиг хамааржырын кижи бүрүзү чүгле эки билир херек. Ынчаарга хайнак үрезиннериң бедик шынары бирги салгалдың хайнак үрезиннерин өстүрүп турар участоктарны ажаар талазы-биле ажылдарны хынамчалыг болгаш өй-шаанда күүсеткенде чедип алдынып болур.

Кукурузаны хайнактаарының участоктары бо чайын чурттүн ховуларында 400 ажыг мүң гектар улуг шөлдү өөлеп турар.

Үнүштүн өзүп үнер бүгү үезиниң дургузында одуруглар аразында хөрзүн эки үлдүреттинер болгаш бок үнүштерден ону арыглап аштаар чүгле ындыг таварылгада кукурузаның бедик дүжүдүн алыры хандыртынып турарын дуржулга көргүскен. Үнүштериң өзүп үнериниң ийиги үезинде, чечектелишкиниң өзөзинде база соонда, харын-даа тараа чем тыттып турар үеде тарылгаларга одуруглар аразын ажылдап кылыры онза ужур-дузалыг.

Суггаттыг зонага үнүштерни ажаар үеде суггарылга бедик дүжүттерни алырынга шиитпирлиг ужурдузалыг болуп турар. Кукурузаны тараан соонда 10—15 хонуктан ол чечектелгиже чедир үеде база чечектелишкин өзөлөөнинің соонда 20—25 хонук дургузында кукуруза сугга өң хөй негелделиг болуп турары доктаатты нган. Ол үеде суггатты озалдадыры дүжүтү кудуладырынга чедирер.

Мурнакчы кукурузачылар үнүштерге минералдыг болгаш түс чернин чемишчидилгелериниң немелде чемгерилгелерин калбаа-биле ажыглап, оон ачызы-биле рекордчу дүжүттү ажаап ап турар.

Бот-доозунналдырылга шугумун ажыглап турар (бөдүүн шугум аразының, сорт шугумнуг болгаш үш каът шугумнуг хайнактарның үрезиннерин өстүрүп турар) хайнакташтырылга участоктарынга үстүнде адаан ажылдардан аңыда сорт четкизин чорудары эргежок чугула, оон-биле кады оон сөөлгүзүн кукурузаның салбактары каттыжып үнер үе өөлегиже чедир таарыштырган турар ужурлуг.

Хайнакташтырылга участоктарында ажылдың өң харыысалгалыг үези болза ие хевириниң үнүштеринде салбактарны ап октаары болур. Салбактар тыптып келгениниң соонда оларны ол-ла дораан ап октаары эргежок чугула, чечектелгиже чедир ону соңгаарладып черле болбас.

Ол үени аная эрттирбес дээш салбактар тыптып келгижеге чедир 7—10 хонук иштинде хайнакташтырылга участоктарынга хүн бүрүнүң хайгааралын тургузары эргежок чугула.

Ие үнүштерде салбактарны өй-шаанда база бүрүн ап октаанындан хайнак үрезиннериң дүжүдүнүң шынары хамааржыр. Чечектелип турар салбактарның чамдык кезиин безин ие үнүштерге артырып каары ие хевириниң үнүштери боттарының бурулаажы-биле доозунналырынга болгаш хайнак эвес үрезиннериң тыптырынга чедирер.

Ие хевириниң үнүштериниң салбактарын хүн бүрүде, агаар-бойдустуң байдалындан хамаарылга чокка ап октаары эргежок чугула. Салбактар-биле кады үнүштериң үстүкү бүрүлери ап октаттында бербезин хайгааараар херек, чүге дээрге ол чорук хайнак үрезиннериң дүжүдүнге багай салдарны чедирер.

Кажан ие үнүштерге 10 хуудан эвээш салбактар артканда оларны ап октаарын хары угда доозар. Бүгүле арткан салбактарны, оон иштинде үстүкү бүрүлерден адырланып үнгеннерин чаңгыс хүн дургузунда ап октаар. Доктаамал контрольду тургузары болгаш үштен эвээш эвес хову шинчилелдерин чорудары эргежок чугула: биргизин салбактар чечектелириниң эгезинде, ийигизин — ие үнүштериң мочактарынга чемиш массалыы-биле тыптыр үеде болгаш үшкүзүн—салбактарны ап октаанының төнчүзүнде чорудар.

Хову шинчилелдерин тускай белеткеттинген хынакчы-агроном чорудар ужурлуг.

Кукурузаның хайнак үрезиннерин мурнакчы колхозтарда болгаш совхозтарда өстүрүп үндүрүп турар. Ол ажыл-агыйларның эки ажылдаанындан бүгү чурттүн ховуларынга кукурузаның бедик дүжүдү улуу-биле хамааржыр.

А. КИНШ,
СССРӨ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң үрезин ажылының эргелелиниң кукуруза талазы-биле көл агроному.

КОМСОМОЛЧУ СААНЧЫ

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң № 1 сүт-бараан ферма-зының саанчызы, комсомолчу Саарбай Натпит ам 3 чыл улай саанчылап келген.

Ол ферманың коллективи СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур калбарган социалистиг чарышка киржип, коммунистиг күш-ажылдыы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар. Ында 17 саанчыларның хөй нуруузу комсомолчуаныяктар Саарбай Натпит бо чылдың бирги чартыында бодунуң саап турары 10 инектеринден ниитизи-биле 5 тонна ажыг сүттү саггаш, чаршыдың бирги черин өөлөөн.

Чурукта: саанчы С. Натпит.

Фото А. Аирнии.

„Шынның" материалдарының изи-биле

«УРЖУКТУГ ДОСКААР»

Мындыг эге-биле бо чылдың май 11-де үнген № 110 солунга Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны коммунист Татьяна Дежиттиң пиво кылгаш, уруг төрүттүнген хүнүү эрттирип, массалыг арагалаашкын организастаанын болгаш оон өске-даа четпестерин илереткен бижикчилер Т. Саян-оол, О. Имыжаа оларның фельетон орнунга деп чүүлү парлаттынган.

Совхозта партия эге организациязының секретары эш А. Аржаалайның редакцияга дыннатканы болза, фельетонда парлаттынган чүүл хыналдадан шын болуп илерөөн. Коммунист Т. Дежитке бо бүгү четпестери дээш партия талазы-биле шыңгыы хемчег хүлөөткен.

АННА ПЕТРОВНА БОЛГАШ ООҢ УРУГЛАРЫ

Бай-Хаак ортумак школазының директорунуң кабинединге кире бердим. «Т» деп үжүк хевирлиг салып каан ийи столдуң бирөзинин артында чолдаксымаар сынныг, чазык шырайлыг, херөөжен кижи олур.

— Школа директору эш Мешкова кайда ирги, ужуражыр дээш келген кижи мен ийин — дидим.

— Мен, мен.

— Аа, силер-дир силер—дээш, СЭКП-ниң Таңды райкомунуң агитация болгаш пропаганда киллизинден айтырып алганым ёзугаар оон адын, адазының адын адап чугаалай бердим.—Ынчаарга, Надежда Леонтьевна, силерге мындыг херектиг келген кижи мен, районнуң хүндүлел самбыразын көрүп турарымга, силерниң школаның аштакчызы Анна Петровна Шербинаның чуруун аскан болду.

— Ийе, бисте Анна Петровна аштакчылап ажылдап турар. Ол ажылынга кызымак школаның иштин, даштын арыг-шевер тургузуп, эт-херекселдиң камныг эдилеттинер чоруун чедип ап турар. Шала довурадыпкан ийикпе, азы кандыг-бир арыг-силиг эвес чорук үүлгедипкен өөреникчини көрүп кагза, ону дораан-на кончуй бербес, тап-билээ тайылбырлап бөөр чаңныг кижи.

— Үрде ажылдап турар ирги бе дидим.

— Бо школаның тургустунган үезинден бөөр-ле ажылдап келген. Баштай столоваага ажылдап эгелөөн дижир чүве, а аштакчылап кирге-ле ам алды чыл чедип турар—деп, Мешкова тайылбырлады. — Бистиң башкылар коллективи-даа, школачылар аңаа хөлчок ынак, башкылар коллективи ону район Совединиң депутадынга депшидип үндүрген болгай.

Ам үеде Анна Петровна Шербинина бодунуң уруу Оля-биле кады школа септелгезинде ажылдап турар. Чугай дамдылары борашкан стол кырынга ийи сандайны кыр-кырынга салгаш, уруу так тудуп бөөрге, Анна Петровна ооң кырынче үне берген, ажылдап тур.

Анна Петровна бажың дээвиринде эрги дранканы адыр баштыг демир маска-биле хоора шапкылап каапкаш, чаа дранканы хап хоюг малгаш-биле таптай шаап турда, көөрге аваангыр, эрестиг деп чүвези аажок.

Чай кадында ол бодунуң дугайын допчу чугаалап берди:

— Мен Тывага төрүттүнген мен. Авам аарыг, дуңмаларым хөй, ачам чаасканы ажылдап, өг-бүлени чемгерип, хепкерип күш четпейн турган. Ынчан мен дөрт дугаар классты дооскаш, бо школага ажылдап эгелөөн мен. Оон бөөр таптыг-ла 19 чыл бооп тур. Ажыл дээш олут орбас, чыдын чытпас боорумга, кады ажылдап турган өөрүм, профэвилел организациязы мени деткип, повар сургуулунга өөренип алырымга дузалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Аннага Алексей Романович Юрьев деп оол ынакшый берген. Баштайгы оглу Викторну божаан сөөлүнде үш-дөрт ай болганда Алексей Юрьевти фронтуже кыйгырты берген.

Алексей Романович социалистиг Төрөөн чуртун немец фашистиг эжелекчилерден хостаарынга маадырлыг киришкеш, ажыдунма чех улустуң төөгүлүг хоорайы, ырда кирген «алдын баштыг Прага» дээш демиселге өлген.

— Ажы-төлдүң аас-кежиктиг келир үези дээш демиселге Алексей өлген. Мен школадан өскээр ажылдавайн, ажы-төл аразынга кирип, оон күзелин чагыг ышкаш күүседип чоруур мен—деп, Анна Петровна чугаалады. — Хол, будум аарааш, изиг от, бустуг столоваага ажылдап шыдавас апарганым соонда школаның дирекция чери, профэвилел организациязы мени аштакчы кылдыр хүлөөп алгаш, күзелимни хандырган.

Анна Петровна ам-даа шоолуг улгатпаан, ажы-төлдүң өөренирине таарымчалыг, арыг-шевер, сагылга-чурумнуг байдалды тургузуп бөөр дээш бүгү күжүн моон соңгаар-даа харамнанмас. Оон уруглары улгадып өзе берген, чонунга ажыктыг ажыл кылып турар. Виктор Юрьев Совет Армияга албан эрттирер хүлөөлгезин эки күүседкеш, ам районнуң почта салбырында радистеп ажылдап кирген. Уруу Ольга Юрьева чеди классты дооскан, ам школаның пионер вожатыйы.

Анна Петровна болгаш оон уруглары партияның XXII съездизинге уткуштур хамаарышкан ажылдарын карак кызыл күүседип, улуг көдүрлүүшкүннүг, сорук кирген ажылдап турарлар.

А. ДАРЖААА.

НЕГЕЛДЕВИС УЛУГ

Бистиң колхозтуң төвүнде клуб болгаш библиотека чоннуң культурлуг негелдезинге чедир ажылдавайн турары дыка-ла хомуданчыг. Бо чылын клубка ында-хаая кино үндүреринден аңыда кандыг-даа культура-массалыг ажылдар чоруппайн келген.

Сөөлгү үеде клубту шуут шоочалап каан. Библиотека база-ла үргүлчү шоочалыг туруп турар. Клуб эргелекчизи З. Малышева, библиотека эргелекчизи Е. Прокудина олар боттарының харыысалгалыг ажылын кылбайн тура-ла шалыңны ай санында-ла ап турары өлдеп. Мал чеминиң белеткели эгелөөн соонда бригадаларже, фермаларже үнместөөн. Харын-даа олар боттарының хууда ажылын кылыры-биле өйлешкен.

Мал чеми белеткеп турар бригадаларда чон кино, концертти кончуг көрүксеп турар. Бригадалар төптеринде солуннарның, сеткүүлдериниң чаа номерлери келбестөөн. Ында кандыг-даа оюн херекселдери чок.

Колхозта партия организациязының секретары С. Телгер-оол культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын удуртпайн, хову турлагларынга агитас-массалыг ажылды чорударын кошкаткан. Амгы үеде мал чеми белеткеп турар бригадаларда агитхуудустар үнместөөн, чаа лозун, плакаттар чок, часкы тарылга үезиндеги-ле астынган эрги лозуннар турбушаан, лекция, беседа болбастаан, көргүзүг самбыразы чок.

Клубтуң, библиотеканың бажыңнарының септелгези амдыгаа дээр өгелевөөн. Ол ышкаш Көк-Тей көдээ Совет болгаш колхоз баштаар чери колхозта культура-чырыдыышкын ажылынче кичөөнгей салбастаан, аңаа дуза чедирбестөөн. Культура-массалыг ажылды экижидер талазы-биле колхозчулар бистиң культурлуг негелдевис улуг.

Б. БАЗЫР-ТАРААА,
Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозтуң колхозчузу.

Кызылдың № 7 школазының өөреникчилери школа чаныың участогунда хүннүң ажылдап турар. Школа чоогунуң девискээрин чарашчыдарынче улуг кичөөнгейни ол школада салып турар.

ЧУРУКТА: школаның өөреникчилери школа чоогунуң участогунда тараан чечектерни суггарып турлар. Фотозу В. Лутковтуу.

янзы хевирлиг тургустунар деп чүве дораан-на билдине бөөр. Акша төлевиринче шилчий берген колхозтарга бот орулга-чарылгалыг бригада тургузары совхозтарныы-биле барык-ла дөмей болуп болур. Күш-хүнү төлевирлиг колхозтарга ону тургузары өлөөн онзагай ылгалдыг болур.

Күш-хүнү төлевирлиг-даа, акша төлевиринче шилчөөн-даа колхозтар ол боду-ла бот орулга-чарылга системазы-биле ажылдап турар ажылагый болур. Оон ужурунда ол ажыл-агыйның иштинге тургузар бригаданы база-ла бот орулга-чарылгага киирер апаар. Ындыг бот орулга-чарылганы ажыл-агый иштинің бот орулга-чарылгазы дээр. Колхозтуң бот орулга-чарылгазы тускай балансылыг сан болур, а бригадага тускай баланс турбас. Ындыг-даа болза ол ийи бот орулга-чарылгалар ханы харылзаалыг.

АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ИШТИНГЕ БОТ ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАНЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ

Ажыл-агыйның иштинде бот орулга-чарылга, колхозтуң бот орулга-чарылгазы-биле ханы харылзаалыг болбушаан, бүдүрүлгениң экономиказының анализин үргүлчү чорударын негей бөөр. Ол чүге херектигил дээрге, бот орулга-чарылганың күштүг болгаш кошкак талаларын ол-ла үелеринде баш удур билип ап, ону ол-ла дораан шын угже эдип алырынга чугула.

Колхозтарда ам тургузар деп турар бот орулга-чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадалардан кол негелде болза, продукцияларның бот-үнезин чиигедири болгаш бүдүрүлгениң орулгалыын бедидери дээш демисел болур.

Мынчангаш ындыг бригаданы тургузарда бригаданың кежигүннери кандыг-кандыг ажылдар кылырга, оларны канчаар организастап чорударга бригаданың кежигүн бүрүзү чүнүң дугайы дээш демисежир ужурлугул, ол демиселдиң түннелинде ажыл-агыйга ажыктыг талалары чүл, база ол кижиниң бодунга кайы хире ажыктыгыл дээрзин шуптузун ол улус билип алыр болза, ам ол бригада быжыг болгаш күштүг болур.

Ажыл-агыйның иштинге бот орулга-чарылганы организастаарынга эргежок чугула үүлдер болза:

бот орулга-чарылгалыг бригаданың составын доктаадып алыры;

оларның кылыр ажылдарын санап, онаан бөөри, ону күүседип турарын хынаары;

ындыг бригадада ажылдап турар колхозчулар онаалданы күүседип турарын барымдаалап төлевирни материалдыг шаңнал байдалынга тургузары.

Бистиң области колхоз бүрүзү бот орулга-чарылгалыг ажыл-агыйлар болуп турза-даа, колхозтарның ажыл-агыйының иштинде тускайлап тургускан бот орулга-чарылгалыг бригадалар ажыл-агыйның кайы-даа адырларында мынчага чедир чок болгаш бо организастаар деп турар бригадалар чүгле баштайгы базым болур.

Ындыг-даа болза өске областарның колхозтарының дуржулгаларындан алырга бот орулга-чарылганы комплексилиг бригадаларга (мал, чер ажылын катай харылаар) чорударындан аңыда бодунуң өөлчөөнде ол бригада база оон биче бот орулга-чарылгалыг тускайлаттынган бот орулга-чарылгалыг бригадаларны тургузуп турар. Бис болза ону баштайгы өөлчегде хөй ажылынга ажыглаар деп турар бис. Чоорту өске ажыл-агый адырлары база-ла ол орукче шилчип болур.

Амгы үеде колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунуп турар механизастаттынган хойжу бригадаларның чижектери ындыг болуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Чываажыкович Лопсаңчап бригадирлөөн 14 кижи составтыг, 2.810 баш хойларны чүм харылап ажаап, оон алыр продукцияларны бүрүнүбиле хандырар бригаданы тургускан.

Бригаданың төвүн Баян-Тала ховузунда Дүвүрен деп черге тургузарын шиитпирлөөн. Колхоз аная 600 хойлар төрүүр үлегерлиг кажааны, 2—3 хире чурттала бажыңнарын, хой тарып боозадыр пунктуну, чунар бажыңны, кызыл булуңну, сугбиле хандырар кудукту тудар ыяш материалдарын белеткеп эгелөөн.

Бригаданың кышкы одарлары кылдыр Чинге-Шат, Өөлеш-Ажыы, Сайыр-Аксы, Арга-Чарык деп черлерни ажыглаар. Часкы, күскү мал одарларынга Ак-Талды, Орук адаандан Борбак-Тейге чедир девискээрни быжыглаан, чайгы одарны Улуг-Хөндергейде үзүп берген. Бригадага 300 га сиген шөлүн Улуг-Шыкта, 50 га сиген, кукуруза шөлүн Дүвүренде үзүп берген. Бригадага «Беларусь» тракторну сөөртүр, тарыыр, илииртөөр, чажар, кезер, бөлер бүрүн херекселдери-биле, 13 аттарны, аът сөөртүр сиген кезер, сиген бөлер машиналарны, 2 тергени, 5 шанакты болгаш оон-даа өске дериг-херекселдерни үзүп берген.

Продукция бүдүрер талазы-биле бригадага ындыг онаалдаларны берген:

төрүүр 1.200 хойлардан 1.440 хураганнарны алыр, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү, бо чылын төрүттүнген 900 баш хураганнарның бирөзинден-не 1,6 кг дүктү, 700 баш ирттерниң бирөзинден-не 3 кг дүктү, 2.710 баш хойларның бирөзинден-не 2,3 кг дүктү алыр ийикпе азы ниитизи-биле 6.540 кг дүктү бүдүрер;

700 баш ирттерни семирткеш бирөзин-не 50 кг ыылдыр дужаап, 35 тонна эзтти бүдүрер, база 900 аныяк хураганнарның бирөзиниң-не деңзизин 38 кг чедирер, а бо чылын алыр 1.440 баш хураганнарның бирөзиниң-не деңзизин иелеринден чарар үеде 20 кг чедирер. Ол болза дириг деңзи-биле 80 тонна ажыг.

Ол-ла малдарның бирөзинге-ле 150 кг сигенни азы 424 тоннаны, база 100 тонна саванны болгаш 100 тонна силосту белеткеп алыр. Бо болза бригада мал чемнерин белеткээрин, кадат-хавыдын организастаарын, оран-саваны септөөрин, малды тарып боозадырын, чуулда, кыргылдазын, мал төлү алырын бүрүнү-биле харылаары ол.

Оон соонда оларның бүгү-ле бүдүрген продукциязын күрүнениң садыш алыр өртөө-биле санап көөр болза мындыг сан-чурагай үнер (чаа акша-биле):

1 центнер дүк 280 рубль, ону 65,4 ц. көвүдедирге		18.312	рубль;
1 центнер эзт 69 рубль, ону 800 ц.	»	55.200	рубль;
1 центнер сиген 3 рубль, ону 4.240 ц.	»	12.720	рубль;
1 центнер савар 1 рубль, ону 1.000 ц.	»	1.000	рубль;
1 центнер силос 1 рубль, ону 1.000 ц.	»	1.000	рубль.

Бүгү продукцияның өртөө каттышкаш 88.232 рубль болур. Бо хире продукцияны, бо хире акша түнге чедирип кылып каан кижилериниң күш-хүнүн, ажыл төлевирин канчаар төлөөрил? Колхоз болза күш-хүнү төлеп турар, акша төлевиринге кирбөөн. Ындыг болганда мону колхозка-даа, ажылдап турар кижилерге-даа ажыктыг кылдыр көөрү чугула.

1960 чылдың түннелериниң алырга областың 60 колхозтарының бүдүрген продуктуларын күрүне өртөө-биле санаарга 162 миллион ажыг акша болган болза, оон 23,5 хуузу колхозчуларның ажылдап алган күш-хүннериниң төлевиринге үнген, совхозтарны алырга оларның ажылчыннарының ажыл-төлевиринге 21 хуузу үнген. Моон алгаш көөрге бот орулга-чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадаларга оларның бүгү бүдүрген продуктуларының түүнүнүң 20-ден 25 чедир хуузун (күрүнениң садыш алыр өртектериниң түүнүнүң) төлевирге бөөр болза, черле ажырбас. Чамдык берге ажылдыг черлерге харын 30-даа хуу чедирер болза ажырбас. Бурят АССР-ниң Хоринск районнуң «Кижигинский» совхозунда эш Т. Тушиновтуң бригадазынга 36 хуу төлеп турар, Ставрополь крайның хойжулары 30 хуу чедир ап турар, чүге дээрге ол черлерде хойлар нарын дүктүг, ажаалгазы улуг шүүделдиг малдар болур.

Ынчангаш бистиң области бүгү бүдүрген продукцияның өртөөниң 20—30 хуузун төлевирге бөөри черле ажырбас.

Ону барымдаалааш «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжу бригадазының бүдүрер продукциязын 88.232 рубльге санаан төлөөде оон 25 хуузун, азы 22.038 рубльди бригада кежигүннериниң төлевиринге бөөр. Ол болза ол бригаданың кежигүннериниң чылда шалыңы ол. Ону 12 айга үлөөрге бригаданың бир айда шалыңы 1.834 рубль, а бир кижинии 120 рубль. Оон 30 хуузун чыл сөөлүнде план күүсеттинерге төлөөр кылдыр казып кааптарга бригада кежигүнү кижиниң бир айда ортумак шалыңы 80—90 рубль болур.

Колхоз акша төлевиринге шилчивөөн төлөөде ону күш-хүнүнге база көжүрүп болур. Бир эвес колхоз 88.232 рубль өртектиг продукцияны бүдүрер даан болза 147.053 күш-хүнүн чарыгдаар. Оон 25 хуузун алырга 35.000 хире күш-хүнү болур. Ол болза бригаданың чылда ажылдап алыры ол. Ынчаарга күш-хүнү-биле санаарга күш-хүнүнүң саны кончуг көвүдөөр төлөөде, бүдүрген продукцияны күш-хүнүнүң акшага шилчиткен расценказы-биле төлеп болур. Чижөө, колхозта сөөлгү чылдарда 1 күш-хүнүнүң өртөө 60 көпеек апарган. Бир эвес бригадага бо өртек-биле төлөөр болзувусса таарышпас. Ынчангаш продукцияны мынчаар төлеп болур: 1 хураганны 2,5 күш-хүнү дээривиске 1.440 хураган 2.880 күш-хүнү; 1 центнер эзт дээш 5 күш-хүнү, 80 тонна эзтке 3.500 күш-хүнүн; 1 центнер дүкке 100 күш-хүнү, 65,4 центнерге 6.540 күш-хүнү; 1 центнер сиген, савар, силоска 5 күш-хүнү деп алырга 600 тоннаның үнези 3.000 күш-хүнү апаар. Ынчангаш шупту күш-хүнү 15.920 болу бөөр. Бүгү бүдүрген продукцияның өртөө 88.252 рубль болгай, оон 25 хуузу 22.058 рубль. Ол акшаны 15.920 күш-хүнүнге үлептерге 1 күш-хүнүнүң өртөө 1,4 рубль апаар. Мону тып алгаш 15.920 күш-хүнүн 12 айга үлөөрге 1.326 күш-хүнү, ону 14 кижиге үлөөрге 93 күш-хүнү болур. Ол болза бригада кежигүнү кижиниң бир айда алыр күш-хүнү ол. Ол күш-хүнүн 1 рубль 40 көпеекке көвүдедирге база-ла 130 рубль апаар. Оон ужурунда бригадада бир күш-хүнүнүң өртөө 1 рубль 40 көпеек, а ниити колхозчуларның 60 көпеек болур. Чүге дээрге бригада кежигүннери бүгү бүдүрген продукциязының өртөөниң 25 хуузун бодап турар.

Колхозтуң сөөлгү чылда алган акша орулгазы 2,5 миллион рубль, чүгле 14 кижи составтыг бригада 800 мүң рубльдиң (эрги акша-биле) продукциязын кылыр апаарга ол бригада бүгү орулганың барык-ла 33 хуузун алыр апаар. Ынчангаш оларның бир күш-хүнүнге 1 рубль 40 көпеекти төлевир кылдыр бөөри черле ажырбас.

Тус-тус колхозтарның күш-хүнүнүң өртөө аңгы-аңгы болур болгай. Мынчангаш бригадаларны бот орулга-чарылгага киирерин күш-хүнү санаар колхозтарга таарыштыр санап алыры шүүденчиг болза-даа ол колхозтарның бухгалтерлериниң аажок хамааржыр.

Амгы үеде тургустунган бригадаларны көөрге оларны чүгле бригада деп адап каан боордан башка оларда онаалда-даа чок, акша-шалыңындаа санаваан, барык-ла ужуру билдинмес бригадалар болуп турар.

Чамдык кижилер бригадага мал онаап бөөрде бир аай мал бөөр деп турар. Чижөө, чүгле төрүүр хойлар, азы аныяк малдар, азы ирттер. Ол бистиң байдалывыска таарышпас. Бригада хөй орулгалыг болурунга, ында ажылдап турар кижилер эки төлевирлиг болурунга ажаар бүгү хоюнуң 60—65 хуузу кыс хойлар, 10—15 хуузу ирттер, 20—25 хуузу аныяк хойлар болур болза, ам олар хураган өстүргениниң, эзт бүдүргениниң, дүк бүдүргениниң, мал чеми белеткээниниң болгаш өске-даа ажылдар кылганындан хөй орулгалар алыр болгаш ындыг бригада биске таржыр. Ынчангаш структурлуг хой черле өзүүчел-даа, бригада кежигүннериниң быжыг төлевирни-даа бөөр.

Бригадаларны бот орулга-чарылгага киирерин амдан эгелевес болза хоржок. Чамдык удуртукчулар ону январь 1-де киирер дээр. Ол шын эвес. Чүге дээрге олар келир чылдың хураганнарын база эзлин, дүгүн алырынга амдан эгелеп белеткенир төлөөде, олар тодаргай онаалгалыг болуру, сиген, силос, савар болгаш өске-даа мал чемнерин белеткеп алыры чугула. Хой малды сайгарар эптиг үе—июль болгаш август айлар. Чүге дээрге ынчан дүк кыргыттынган, хураганнар үстүнген турар. А келир чылдың эки дүжүдүн алыр дээр болза, ам күстен эгелеп хөделир: хойну семиртир, тарып боозадыр, эки күзедир, кыштагладыр дээш оон-даа өске хемчегларни боттандырар херек.

Мынчангаш механизастаттынган бригадаларны амдан өгелеп бот орулга-чарылгага киирери чугула. Чамдык кижилерде чигзиниглер база бар. 14-ле кижи чүзүнге четчирил, хоюн кадарар бе, сигенин кезер бе, силозун салыр бе дээр. Ол шын эвес. Эш Лопсаңчаптың бригадазында 14 кижиниң иштинде 6 херөөжен колхозчу, 2 тракторист бар. Олар 1200 баш кыс хойну 2 коданга, 900 баш аныяк хураганнарны бир коданга, 700 баш ирттерни бир коданга үскен. Ындыг 4 коданны 4 өг 5 кадарчылыг даап үне бөөрге арткан 9 кижи канчап 450 тонна сигенни кезип албас боор. Бир кижиге онаажыр 50-не тонна сигенни хол-биле-даа кезип-ле алгай, шагда бир аал безин 60—70-даа тоннаны кылып ап чордувус чоп, а механизация турда ында чүү боор — деп бригаданың кежигүннери эштер Мөңге, Үмер-оол, Байлак олар чугаалап турарлар.

Механизастаттынган хойжу бригадаларның ам изиг-тулук ажылы болза сиген, силос белеткеп алыры болур. Бүгү бригадалар аразынга социалистиг чарышты калбартып, мал ыштагладыышкынынга эң эки белеткенген бригадаларны илередип, оларны шаңнал-мактала киирерин көдөө ажыл-агый органнарынга сүмелээри чугула.

Бот орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның өчис орулгазы улуг. Олар малдың чем-суурун хандырарынга, хойжуларның амыдыралчурттал газын чаагайжыдарынга, хой ажылының культуразын бедидеринге, чиик өртектиг хөй продуктуларны алырынга улуг идигни бөөр.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Ветеринария эртемнериниң кандидады.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың экономиказы 1961 чылдың ортаа үезинде

Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның соонда баштайгы чылдарда совет индустрия болза онзагай чылдагааннарның ужурунда боду өспейн, харын кудулап турганының үгле дөрт чылдарын билир. Ооң ийи чылы болза дайынның баштайгы үезиниң ийи чылы болур, а оон арткан ийи чылы дээрге дайын сөөлүнде үлетпүрүңүн тайбың байдалга эде тургустунуушкуну бооп турган баштайгы ийи чылдыр. Чурттуң барыын талакы аажок улуг районнарын дайынның түр эжелеп турганы эң берге чылдарда, дөртен үш болгаш дөртен дөрт чылдарда өзин социалистиг үлетпүр продукция бүдүрүп үндүрерин үргүлчү өстүрүп турган. Ол оолза делегейниң оүгү төөгүзүнде чаңгыс-даа национал экономиканың шыдажын көрбээнин ындыг шылгалда болган.

Ынчангаш бистиң улус ажыл-агый планнарывыстың күүселдезиниң түннелдериниң дугайында кандыг-даа чаагай дыңнадыг совет кижиге өлдепсинчиг үүл эвес. Социалистиг экономика ооң бүдүш шынарындан бооп турар бодунуң дүрүмнериниң ужурунда, чаа-чаа бедиктерни чедип албышаан үгле өзүп болур деп үвени совет кижи бодунуң амыдыралының дуржулгазындан билир.

Ынчангаш ындыг дыңнадыглар бисти өөрүп чалгыннандырып турар. Чылдың баштайгы чартыының дургузунда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планының күүселдезиниң дугайында ТСЭ-ниң дыңнадыы чогум-на ындыг чалгыннандырыкчы медээ бооп турар.

Партияның болур деп турар съездизинге алдар болдурган бүгү улустуң чарыжынга үлетпүр чартык чыл планын ийи хуу ажыр күүсеткен. Индустрия продукциязын бүдүрүп үндүрери мырыңай 8,4 хуу өскен. Ынр эвес эрткен чылдың баштайгы чартыында турганы-биле бо чылдың баштайгы чартыының ажыл шагының санында ылгалды барымдаалап көөр болза, бүдүрүүшкүннүң хонуктта ортумаа-биле өзүлдези тос хуу болур. Чеди чыл планында айыттынган көргүзүглер хуусаазын мурнай күүсеттинип турар-дыр. Ол айыттынган көргүзүглерни ажыр чеди чылдың ийи чартык чылының дургузунда 15 миллиард рубльдиң продукциязы немей бүдүртүнген.

Оон-даа тудавас сорук киирикчи өске түннел база бар. Чеди чылдың ийи чартык чылының дургузунда үлетпүр 1951 чылдан 1955 чылга чедир беш чыл иштинде бүдүрүп үндүргени хире продукцияны бүдүрген. Ылаңгыя машина тудуушкуну, металлургия, химия, нефть болгаш газ тывыжы, электроэнергия ажылдап кылыры, тудуг материалдар үлетпүрү дээн ышкаш ындыг кол адырлар, а ол ышкаш чурттаар бажың тудуушкуну, үр эдилелдиң барааннарын бүдүрери, аш-чем үлетпүрүнүң хөй-хөй адырлары онза дүрген өзүп турар.

Бистиң бүгү экономикавыстың кол ооргазы—аар индустрияның ол эң чугула адырларының чамдыктарының канчаар өзүп турарын көргүзүп турар каш-ла чижектерден көргүзээлиңер.

1951 чылдан 1955 чылга чедир ССРЭ-ге 273 миллион тонна нефтини тыпкан. Сөөлгү ийи чартык чыл дургузунда ол тывыш 357 миллион тонна болган. Айыттынган беш чыл дургузунда чурт 675 миллиард киловатт-шак электроэнергия бүдүрген, а чеди чылдың ийи чартык чылында—ол 714 миллиард киловатт-шак болган.

ТСЭ-ниң дыңнадыында анаагыдан бир янзы фактыга номчукчу бир-ле дугаар таварышкан. Эрткен чыл-биле деңнээрге хөмүр даш тывыжы элээн (бир хуу) кызырылган. Ынчанмыже ол факт—Совет Эвилели одаар үүлдүң эң-не камналгалыг хевирлери болур нефтиниң болгаш газтың бот деңзизин улгаттырып турган, бодунуң одаар үүл балансызын өскертириниң айтырыын чедишкинниг шиитпирлеп турар деп үвениң херечизи ол-дур. Ооң түннелинде чурттуң хереглээри бир тонна одаар үүлдүң өртээ 1958 чылдыы-биле деңнээрге бо чылын 13 хуу чиигээр.

Ынчанмыже ол дээрге кара хөмүр даштың херээ чок апар чыдары ол дээни черле эвес-тир. Харын хөмүр даштың кара металлургияга болгаш химияга херектиг маркаларының тывыжын дүргедедип турар. Энергетиктиг хөмүр даш база-ла эргежок чугула. Ынчанмыже ниитизи-биле алырга хөмүр даш тывыжы ылаңгыя бо чылын өспейн, харын чамдык районнарда элээн кызырлып турар.

Кара металлургияның өзүлдези мурнуку дег бисти база-ла өөртүп турар. Ийиги кварталда, чижээлээргe, каң шуткулгазында 70 миллион барьер эрттинген болгаш ам каң шуткулгазының үлетпүрү пландан 70 миллион тоннаны ажыргаш, чыл деңнелинде ажылдап турар. Бо чылды сөөлзүредир каңның немей өзүлдези чеди чылдың эгезинден 16 миллион тонна хөй болур, ол сан Францияда каң шуткулгазынга деңнээрге элээн ажыг болур. «Барьер» дугайын чугаалаарда, бистиң энергетикавыс баштайгы чартык чылда 300 миллиардтың барьерин чедип алган—ам электроэнергия бүдүрери чыл деңнелинде, барык 340 миллиард киловатт-шакта чоруп турар деп үвени демдеглеп кагза чогуур. Цемент бүдүрери ийиги кварталда 50 миллионнуң деңнелин чедип алган. Чурт ол «тудуг хлевин» бүдүрер талазы-биле АКШ-ты бүзүрелдиг чедип орар, АКШ-та ону 1959 чылда 57 миллион тонна кылдыр бүдүрген болгай.

Чеди чылдың онзагай үүлдериниң бирээзи болза бистиң мурнуку планнарывыстан ылгаштыр ол план чоннуң хереглел барааннарын, черле чоннуң чаагай чоруунга баар үүлдерни бүдүрерин дүрген өстүрерин көрүп турар чорук болур, ол чорук үгле аар индустрияның чедип алган чедишкиннеринге үндезилээш болдунар аргалыг болганы билдингир.

Эрткен чартык чылда чижээ, чиик үлетпүрже болгаш көдээ ажыл-агыйже—чоннуң материалдыг хереглелдерин шуут хандырып турар адырларже капитал салыышкыннары үүден-даа артык өскен. Чиик үлетпүрге салыышкыннар 16 хуу, а көдээ ажыл-агыйга — 19 хуу өскен. Бүгү улус ажыл-агыйынга салыышкыннар 8 хуу өскен. Оон аңгыда көдээ ажыл-агыйны техника-биле хандырары дыка улгаткан.

1960 чылдың баштайгы чартыыбиле деңнээрге ажыл хүү кызырылган турда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының акшалыг ажыл төлевири 4 хуу өскен.

Чоннуң өзүп турар негелдезин хандырбышаан, үлетпүр үр эдилелге хереглээр барааннарны: бажың иштиниң хереклелерин, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны, телевизорларны, фотоаппараттарны болгаш оон-даа өскелерни бүдүрериниң темпилерин дыка дүрген өстүрүп турар. Эрткен чартык чылда оларны барык бүдүн 1958 чылда бүдүрүп үндүргени хире кылдыр бүдүргеи.

Үр эдилелдиң барааннарын, а ол ышкаш идик-хепти бүдүрерин болгаш чонга садарын өстүргени-биле чергелештир балык, сүт, сүт продуктулары, быштак, куш чуургазы, чигир дээн ышкаш аш-чем продуктуларын садарын дыка (7-ден 14 хуу чедир) өстүрген. Мал саржаан садары эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга 4 хуу өскен.

Чонга эът садары элээн кызырылган, ол чорук партияның Төп Комитединиң январь Пленумунга делгереңгейи-биле айыттынган чылдагааннарның ужурунда болган. Тарылга шөлдериниң өскени, чурттуң ховуларында эки дүжүт, колхозтарда болгаш совхозтарда продуктулуг малдың болгаш куштуң бүгү хевирлериниң баш санының өзүлдези ол четпести дүрген ажып болурун көргүзүп турар дээрзин онзалап демдеглезе-чогуур.

Үлетпүр дугайын база катап чугаалавышаан мындыг өөрүнчүг фактыларны онзалап демдеглээри эргежок чугула. Күш-ажылдың шакта бүдүрүкчүлүү 11 хуу бедээн. Техниктиг депшилгениң хереңге чогаадыкчыларның болгаш сайзыраңгайдыкчыларның калбак массаларының ролю улам-на бедип турар. Бир чижектен көргүзүг кылдыр киирип көрээли. 1958 чылда чогаадылгаларны болгаш сайзырангайжыдыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен чорук чылга санаарга 8,5 миллиард рубльдиң камналгазын берген, а үгле чаңгыс эрткен чартык чылда—7 миллиард рубльдиң (эрги акша-биле) камналгазын берген.

* * *

Шаандан тура хереглеттиниң келген эрги чурум ёзугаар алырга үвени деңнеевир-биле көөрге дээре билдингир болгай, АКШ-тың экономиказын кончуг допчузу-биле көрүп көрээлиңер.

Федералдыг курлавыр системазының медээзин ёзугаар алырга, эрткен чылдың июльда ында үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити индексизи 110 пункт турган (1957 чылдың ортумак деңнелин үс кылдыр алган). Ооң соонда ол индекс бо чылдың февральга чедир 102 кылдыр кудулаан. Кудулаашкын чазын кончуг суларгай бедиишкин-биле солушкан. Допчулап сөглээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң индексизи майда 108 пункт болган.

Шак ол шоолуг эвес бедиишкинге элээн улуг роль ойнаан үве болза, эң улуг автомобиль компанияларынга анаагыдан бедик кылдыр чоруттунган «таарыштырылга» болган, үге дээрге үлетпүрүнүң ол адырынга ажылчыннарның ажыл соксадышкыны болур деп кыжаныр турган.

АКШ-тың саң-хөө бөлүктериниң экономиктиг кол органнары эвлечлиг кудулаашкын сөөлүнде эгелээн ажыл-агый идепкейжиишкининде үндезилеттинген ол кошкак чиндиргей баазаны дыка чигзиниглиг үнелеп көрүп турар. Чижээлээрге, каң шуткуур үлетпүрде бүдүрүлгениң чамдык өзүлдези курлавырларның барык-ла бүрүнү-биле узуткаттынганының соонда эгелээн деп демдеглеп турар. Ам курлавырлар база катап мөөннеттинип турда «бүдүрүлгениң база катап кызырлырының дугайында чугаалажы бергеннер».

Канчаарга-даа 1957 чылдың деңнелин америк үлетпүрүнүң 8 хуу ажыргаи чоруу ук деңнелдиң бадыышкыны эгелээр мурнунда турганына ам-даа четпээнин көргүзүп турар.

Ажыл чок чорук мурнуку хевээрле бергедээшкинниг бооп артпышаан. Профэвилелдериниң айтып турары-биле алырга ажылчы чоннарның 7 хуузу ажыл чок бооп турар. Профэвилелиниң «Лейборс экономик ревью» бюллетениниң демдеглеп турары-биле алырга, «бүдүн ажыл неделязында ажылдаарынга белен болза-даа, үениң үгле чамдык кезиинде турар кижилер» ол хууда киришпейн турар. «Неделяда чаңгыс-даа шак иштинде кылыр ажылдыг бооп турар кижини шупту-ла улус ажылдап турар кижи кылдыр санап турар».

Профэвилелдериниң санаанын ёзугаар алырга АКШ-ка келир чылын ажыл чок чорукту бүрүн узуткаар дизе 10,5 миллион кижиниң үргүлчү ажылдаар чери херек, ажыл чоктарны ажылчы чоннарның ниити санының дөрт хуузунга чедир кызырар дизе—7,3 миллион кижи доктаамал ажылдаар черлер херек.

Ынчанмыже АКШ-ка чеди-даа, харын он-даа миллион кижи доктаамал ажылдаар чер немежип тывылбас. Анаа кым-даа чигзинмейн турар.

И. АРТЕМОВ.
СЭТА-ныи хайгааракчызы.

ТУНИСТЕ БАЙДАЛГА

☆ ☆

Бургибаның радиога чугаазы

ТУНИС. (СЭТА). Президент Бургиба июль 21-де радио-биле үве чугаалаан. Французтар Бизерта хоорайны эжелеп алыр бодап турар болгаш хоорайдан үнүнер деп негелдени тунис талага чоруткан дээрзин президент медеглээн. «Мен ол негелдени хүлээп албаан болгаш бүгү-ле күштер-биле французтарга удурланыр деп айтыышкынны берген мен».

Тунисчилер боттарының тактиказын өскертирин болгаш «бүгү-ле чепсектер-биле удурланырын шиитпирлээн. Бир эвес кудумчу тулчуушкуннары болу берзе, ынчаарда бүгү тунисчилер — шериг болгаш хамааты кижилер сөөлгү тыныжынга чедир дайылдажыр апаар» деп президент Бургиба медеглээн.

Бизертада байдал

ТУНИС. (СЭТА). Бизертадан каап турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, хоорайда французтарның эжелеп алган кезиинде француз дайынзырактар кара туразында аажылап турар. Француз солдаттар дээрбедээр болгаш үптээр чоруктарны үүлгедиш турар дээрзин ТАП агентилел айыткан. Хоорайда ижер суг чедишпес, электри хандырылгазы баксыраан, аъш-чемниң кризизи эгелеп турар. Хоорайның коммунал ажылагыйы сандараан. Кудумчуларда ыыштарны болгаш фонарьлыг чагыларны артиллерия октары-биле үрей аткылап каапкан.

Хоорайже кирген орyктарны француз солдаттар болгаш танкылар даннылдап чоруп турар.

* * *

ТУНИС. (СЭТА). Алды француз шериг корабльдер, оон иштинде «Арроманш» дээр авианосец Бизерта хөлде турбушаан деп ТАП агентилел дыңнадып турар. Француз парашютчулар Бизертадан мурнуу чүкче барган орукта ийи чаа баррикадаларны туткан.

Бизертада француз шериг эргечагыргалар хоорайда француз чонну чайладып үндүрерин үргүлчүлеп турар.

ТАП агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, хоорайда аъш-чемниң байдалы берге болуп артпышаан. Хлеб чедишпейн турар. Хоорай төвүнүң санитар байдалы дыка дорайтаан. Эрги хоорайда байдал оортан дора болуп турар, олче эмчи машиналары безин баар аргажок апарган.

Хоорайда француз солдаттар мурнуку хевээр кара туразында аажылап турар. Мурнуу үкте француз шериг самолёттары Тунистиң агаар делгемин үрээрин үргүлчүлеп, Сун Эль-Арба, Андрам, Табарка, Кеф хоорайларның болгаш Гафса районнун кырынга ужудуушкуннарны кылып турар.

Араб чурттарның хемчеглери

КАИР. (СЭТА). Туниске удур француз агрессия-биле холбаштыр Тунистиң чазааның дилээн ёзугаар бодунуң онза хуралын чыыллырган араб чурттарның Лигазының чөвүлели болза, ол акы-дунма араб чуртка деткимчени чугаа чокка көргүзер дугайын медеглеп, «бөө-чепсек чок чонга» удур Францияның чорудун турары «узуткаарының дайынын» бууу шапкан.

Араб чурттардан эки-турачыларның чаа бөлүүн Тунисче чоокку хуусаада чорудар, а ол ышкаш санитар отрядтарын, өмнерни болгаш аъш-чемни чорударын хандырар деп шиитпирни чөвүлел хүлээп алган. Тунистиң девискээринден француз шериглерни чайладып үндүрер дугайында Тунистиң негелдезин Каттышкан Нацияльар Организациязынга болгаш делегейниң өске-даа органнарынга деткип турар дугайын хүлээп алдынган резолюцияда чугаалап турар. Тунистиң, КАР-ның, Ливияның болгаш Мароккунун төлөлекчилериниң тускай комитетти тургусван болгаш Лиганың бо шиитпирлериниң күүселдези дээш контролду чорударын ол комитетке дааскан.

Агрессиядан когаралдар

ТУНИС. (СЭТА). Неделя санында үнер «Африк аксыннуң» дыңнадып турары болза, Бизертада француз агрессиянын үезинде дайын чорудулгаларынга өлүүткен тунисчилерниң саны 500 ажыг, а балыглатырганнарның саны 1000 ажыг кижи болуп турар. Өлүүткеннериң хөй нуруузу—хамааты чон. Бизерта дээш тулчуушкуннарның үезинде тунис артиллериянын командылакчызы майор Мохаммед Эль-Божау өлүүткен.

ФРАНЦУЗ-АЛЖИР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чөвүлел хуралды беш неделяның иштинде үскенинин соонда-даа француз төлөлер эрги туруштарында хевээр деп түннелди алжир төлөлер Люгрэнге болгулаан ийи ужуражыышкыннарның соонда кылган.

Ол дугайын парлалга конференциязынга алжир төлөлерниң төлөлекчизи чугаалаан. Чугаалажыышкыннарның хүн айтырыының дугайында алжир төлөлерниң саналынга түннелдиг харыны француз төлөлер бербөөн дээрзин Малек чугаалаан. Чугаалажып көөр ужурлуг айтырыларны техниктиг комиссияларга көөр кылдыр шилчидип бөөр деп удур саналды француз төлөлер киирген.

Алжир төлөлерниң баштыны Белькасем француз төлөлерниң туружун июль 21-де болган ужуражыышкынга шугумчүлээн. Чугула айтырыларны пленарлыг хуралга чугаалажып көрбейн, оларның дугайында тускай шиитпирни үндүрбейн тургаш техниктиг комиссияларга шилчидип бөөр чорук шаг-үени халас эрттиринге чедирер ийик деп ол чугаалаан. Алжир төлөлерниң бодалы-биле алырга, удуртукчуларның аразынга кайы-бир айтырыгны дугурушканының болгаш пленарлыг хуралдарга шиитпирни хүлээп алган соонда үгле ынчаарда комиссиялар үре-түннелдиг ажылдап болур.

«Ёзулуг чугаалажыышкыннарны комиссияларда ажыл-биле солуур дээр орaлдажыышкын, бистиң бодалывыс-биле алырга, хүн айтырыының дугайында бистиң саналдарывыстан ойталааны-биле бир дөмей болур» деп Малек демдеглээн.

РАСКЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Д. Раск Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурар дугайында Совет Эвилелиниң саналдарынга удурланып турарын база катап илереткен.

Эй Би Си деп компанияның дамчытканы телевидение программазынга үве чугаалаан Раск болза, Барыын Берлин хостут хоорайның дүрүмүн хүлээп алган соонда хостут хоорайның херектеринге кайы-даа күрүненинг талазындан холгаарлаашкынга удур идегелдиг магадыладарны Совет Эвилели болгаш барыын талакы күрүнелер берген турар дээрзиниң дугайында Совет Эвилелиниң саналын америк чазак «бүзүрел чок» көрүп турар деп медеглээн.

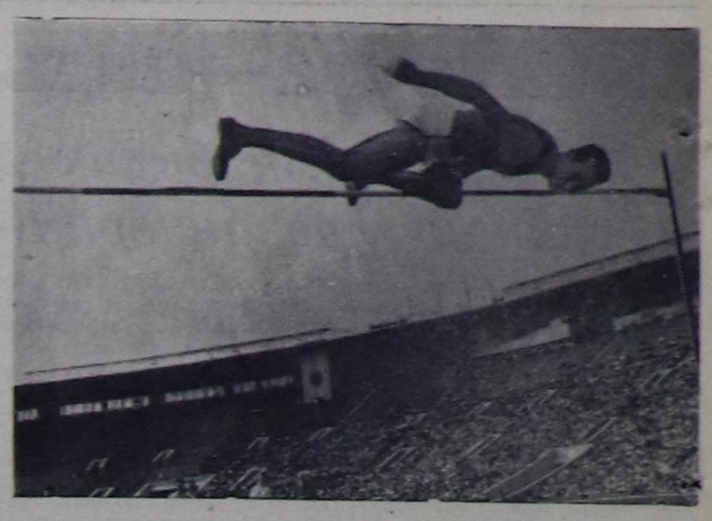

Москва. АКШ—ССРЭ-ниң чаңчыл болган үшкү чиих атлетика маргылдаазы.

Чурукта: черниң бедиин халыырынга тиилээн В. Брумельдиң халып турары. Ол маргылдаага Брумель делегейниң чаа рекордун тургузуп—2 метр 24 сантиметр бедикти халаан.

Фото **С. Преображенскийнин.**
СЭТА-ныи фотохрониказы.

Делгем чуртувуста

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбекистанда бирги спортчу школа-интернат Ташкентиге ажыттынар. Өреникчилер ниити билигниң эртемнериниң аңгыда спортчу мергежилди база шиңгээдип алыр. Класс бүрүзү-ле спорттун аңгы-аңгы хевирин өөренир.

Бо өөредилге чылында ол школа-интернатка 480 өөреникчилерни хүлээп алыр. Ам оларның өөренир, чурттаар бажыңнарын, стадионну болгаш спортчу лагерьни тудуп турар.

* * *

РИГА. (СЭТА). Риганың 17 харлыг школачызы Янис Юшка Латвияның теннис талазы-биле чемпиону болган.

Аныяк спортчу чартык шүүлдеге Латвияның тос дапкыр чемпиону Альфонс Дукту, а шүүлдеге республиканың ийиги теннисчизи Ояр Янсонну тиилээн.

* * *

ФРУНЗЕ. (СЭТА). Москванын болгаш Ленинградтың бөлүк турисчилери Тянь-шань сыныарын кежилдир 300 км берге болгаш солун орукту эртери-биле чорушканнар.

Ол орук Иссык-Куль хөлдүң кыдыындан эгелээш хөй-хөй кызаа кашпалдарны таварып, Кунгей болгаш Заилийск Ала-Таунуң доштарынга чедире бээр. 4150 м бедик дөрт сыныарны ашкаш, турисчилер Казахстанның төвү — Алма-Атага чедип келир.

* * *

НАЛЬЧИК. (СЭТА). Баксан кашпалының өгелеп баткан чери, чараш чурумалдыг хадылар аразында Украинаның болгаш Кабардино-Балкарияның ургуларының альпинисчи лагери тургустунган. Амында 200 хире школачылар туруп турар. Ургуларның кичөөлдээринге таарымчалыг байдал ында тургустунган. Олар дуржулгалыг инструкторларның удуртулгазы-биле Төп Кавказтың кашпалдарынче походтарны кылып, туризмниң болгаш альпинизмниң теориязын өөренип турарлар.

* * *

НОВОРОССИЙСК. (СЭТА). Суг адаанын спортунун талазы-биле РСФСР-ге хууда болгаш команда аайы-биле бирги чер дээш маргылдаа ДОСААФ-тың далай клувунуң суг станциязынга эрткен.

Ниити команда талазы-биле бирги черни Горький областың, ийиги-зин — Ростов областың болгаш үшкүзүн — Калининград областың спортчулары алган.

„БИСТИҢ ООЛДАР" КИНО

Румын Улус Республиканың «Бухарест» киностудиязы **«Бистиң оолдар»** деп солун кинофильмни бүдүрүп үндүрген. Ол кинону Москванын М. Горький аттыг киностудиязы орус дылче очулдуруп үндүргеш, кино көрүкчүлерге бараалгаткан.

Алмерджан тергиин-не футболисчи болуп турган. Заводтуң «Сталь» деп футбол командазы маргылдааларга хөй-хөй типилелгелерни чедип ап турган. Ол типилелгелерни чедип алырына аныяк футболисчи Алмерджанның үлүг-хуузу улуг. Оонның изигтүлүк үезинде тывынгыр, аваңгыр-кашпагай, чүтүрүк Алмерджан типилелгелерни чаалап алырын каш удаа хандырып келгени-биле бүгү улустуң, ылаңгыя футбол оонун кончуг сонуургаар кижилерниң хүндүлелин алган. Ындыг-даа бол ол аныяк футболисчи, ылаңгыя күш-ажыл кылыр, ада-иезиниң өг-бүле амыдыралынга дузалажыр хөнү чок. Заводка шуткукчулап ажылдаар хүндүлүг хүлээлгезин ол көңгүс уткан. Ажыл кылбайн турар хирезинде, кажан ажыл төлевири—шалың алыр үезин ол черле уттпас. «Үгле шалыңым эвээш чүвел!—деп ол ыят чогу-биле хомудай-даа берген турар.

Кижиниң амыдыралынга кол чүүлү — ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылырын Алмерджан тоомчага албайн, харын футбол маргылдааларының чедишкиннеринге ол менээргенип, дажаараан турган. Бодунун чедишкининге менээргенир чоруу Алмерджанны күзенчиг эвес мындыг үвеге эккелген: нефтяниктер-биле харыысалгалыг маргылдаага ол туразыбиле келбейн барган. Ынчаар орта Алмерджанның орнун заводтуң дээре ажылчыны, дээди өөредилге черинде кирип өөренип турар бир аныяк оол солуткан. Ол оол ол-ла оларга багай эвес футболисчи апаар. Алмерджанның сагыжы ам аарып эгелээр.

Алмерджанның өөрү — ооң заводунуң директору (аныяанда тулган футболисчи чораан), заводтуң хоочун ажылчыннары, күш-ажылчы аныяктар Алмерджанны күш-ажыл кылырынче хаара туйар дээш кижизидилгелиг өлүүн ажылдарны кылганнар. Маңаа биче эвес рольду ол оолдуң ынакшаан кызы спортчу Ирина ойнаан. Ол кыстың чаагай салдары Алмерджанның күш-ажылды үнелеп көөрүнче, ёзулуг кижи болурунуң бирги хүлээлгези — ниитилелге, бодунга ажыктыг күш-ажылды сорук киришкиннинг кылырынче хаара тудушкан.

Өлүүн үе-шаг эрте берген соонда «Сталь» команда шилчип чоруур кубок дээш эң харыысалгалыг, эң берге ужуражыышкыннарны нефтяниктернинг футбол командазы-биле эрттирген. «Сталь» командазының эң тергиин дээн ойнакчыларының аразынга Алмерджан база катап кеступ келген. Алмерджан ам үгле тергиин футболисчи эвес, харын заводтуң эң дээре шуткукчу ажылчыннарының биреези болу берген. «Бистиң оолдар» деп румын фильм кижилерни күш-ажылчы, спортчу, хөй-ниитичи, дорт чугаалаарга, социализм чуртунуң бүгү-тала-биле сайзырангай, соруктуг хамаатызын кижизидип хевирлээринин чугула темазынга тураскааттынган.

Б. ТҮЛҮШ.

Кувейтте болуушкуннарга

Даштыг өөн хову... 120 градус изиг (Фаренгейтии-биле)... Кипрден Кувейтте чедип келген англи парашютистер Ирак Республиканың кызыгаарындан ырак эвесте онгу казып ап турары.

Фото Юнайтед Пресс Интернейшнилдии.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ

Михаил Юрьевич Лермонтов (1814—1841 ч. ч.) болза улуг орус шүлүкчү, ооң реалистиг, чогаадыкчы ажылы ада-чуртунуң алдары болгаш орус чечен чогаалдың чоргааралы, декабристернин болгаш улуг Пушкинниң төлөлекчизи, орус чечен чогаалдың эң-не байлак уранчечен өстери-биле чепсегленген чогаалчы.

М. Ю. Лермонтов бодунуң чогаалдарынга крепостниктиг ёзунуң үезинде бөдүүн чоннуң амыдыралын шыны-биле көргүзүп, хаан өөге-чагыргазынга удур кижилерни хаан болгаш ооң аймычылары канчаар аажылап турганын сойгалап бижип турган. Лермонтовтуң чогаадыкчы ажыды — революстуг шимчөөшкинни улам-на өскүдүп, бодунуң үезиниң салгакчыларының идегелдиг хей-аът киирикчизи турган.

Белинский, Герцен, Огарев, сөөлзүредир Некрасов, Салтыков-Щедрин олар Лермонтовтуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазындан хосталга болгаш аас-кежин дээш демиселди көрүп турганнар.

Шүлүкчү чоннуң эң эки шынарларын—хосталга дээш күзелин, Төрөөн чуртунга ынакшылын, дайынны көөр хөөн чогун тодазы-биле бижип турган.

1837 чылда Россия улуг халапка таварышкан. Ынчан А. С. Пушкин дуэльге өлүүткен.

Пушкинниң өлгени Лермонтовтуң угаан-бодалын, шүлүкчүнүн хаан чазаан көөр хөөнү чок чоруун уламна күштелдирипкен. Ол дугайын «Шүлүкчүнүң өлгени» деп күчүлүг шүлүк чугаалап турар. Шүлүкчүнүң өлгенинге хаан өөге-чагыргa, дворяннар, хаанның аймычызы—каргыс шагдаалар буруулуг деп ажыыбиле киленнеп бижээн. «Шүлүкчүнүң өлгени» деп шүлүк болза хаан чазаанга киленнинг дээш М. Ю. Лермонтов Кавказче шөлүттүрген.

Улуг шүлүкчү муонакчы орус ниитилелдиң кижилеринге Кавказты болгаш даг чуруттуларының овур-хевирин чуруп көргүскен. Ол дугайын чүгле Мцыриниң дугайында чугаалаарга четчир. Мцыри—номчукчу бүрүзүнүң эң-не ынак маадырларының биреези, ылаңгыя аныяктар Мцыриниң овур-хевирин улуу-биле үнелеп чораан.

1840 чылдың апрельде Петербургка бир-ле дугаарында М. Ю. Лермонтовтуң «Бистиң үениң маадыры» деп романы парлаттынган. Ол роман чогаалчының эң-не улуг чогаалдарының биреези болгаш М. Ю. Лермонтов бодунуң чогаадыкчы ажылының ам дээди чадазында, ынчангаш классиктиг орус чогаалга ооң кайнаар баарының оруун айтып берген бооп турар.

1841 чылдың июль 27-де хаан чазаанның баш бурунгаар белеткээни, хаанның айбычызы майор Мартынов-биле дуэльге Маршук дааның эдээнге М. Ю. Лермонтов 27 харлыында «акызы» Пушкин ышкаш шак ындыг өлүмге таварышкан. М. Ю. Лермонтов өскениң ханныг холундан өлген.

Бодунуң кыска амыдыралының дургузунда М. Ю. Лермонтовтуң чогаалдың анты-анты хевирлеринге бижип хаан шүлүктери, чечен чогаалдары бистиң бөгүнгү хүннеривисте диригг хевээр артып калган. М. Ю. Лермонтов орус улустуң аас-чогаалын ханы билир турган болгаш улуу-биле үнелеп чораан.

Бодунуң Төрөөн чуртунун төөгүзүн, бодунуң улуг чоннуң аажычаңын, үзел-бодалдарын, келир үезин ханызы-биле бодап билир кижилерниң биреези М. Ю. Лермонтов турган.

Шүлүкчүнүң өлгениден бөөр ам 120 чыл эрткен-даа болза чогаалчының чогаалдарын делегейниң янзыбүрү дылдарлыг хей нациялары улам-на сонуургалдыы-биле өөренип, номчуп, боттарының төрөөн дылдарынче очулдуруп турарлар.

Ооң бир чижээ бо. Үгле 1961 чылдың январьга чедир улуг орус шүлүкчү, өөгүн уран чуруукчузу—М. Ю. Лермонтовтуң чогаалдарын 646 катап, 28 миллион 664 мун кезектер кылдыр ССРЭ-ниң улустарының болгаш даштыкы чуруттарның 67 дылдарынга парлап үндүрген.

Бо хүннерде улуг совет улус орус шылгарангай шүлүкчү, өөгүн уранчечен чуруукчузу — М. Ю. Лермонтовтуң өлгениден бөөр. 120 чылын коммунизмни тудуп тургузарының үнелиг улуг хереңге, ылаңгыя национал хевирлиг, социалистиг уткашынарлыг совет литератураны боттуг амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкун-биле сырыы холбаштыр сайзырадырының хереңге улуг чедиишкиннер-биле кады демдеглеп турар.

К. ЕНЗАК.
Эрзин районнуң Бай-Даг сес чыл школазының башкызы.

Областа АГААР-БОЙДУСТУҢ *байдалы*

Бөгүн областа булуттагылап каап турар, кыска чаашкыннарлыг, динмирээшкиннерлиг хүн болур. Хат ой-тавында. Агаарның температуразы: областа—23—28, а Кызылга—26—28 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Кобр» сүлчээзи»—11.30 шакта. «Казактар»—1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (биче залга): «Баштайгы ынакшыл дугайында»—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара-далайжы кыс»—11.15, 1.30, 3.15 шактарда. «Чаңгыланыышкын»—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Меҗсиканың дээринин адаанда»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Куш садыглакчызы»—5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын дүлгүүр» — 12.30 шакта. «База катап эртен»—2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйының 23-35, көдээ ажыл-агый кылдызының 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал кылдыстериниң 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт кылдызының 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01307. Чагыг 1566. Культура өргелелиниң типографиязы.